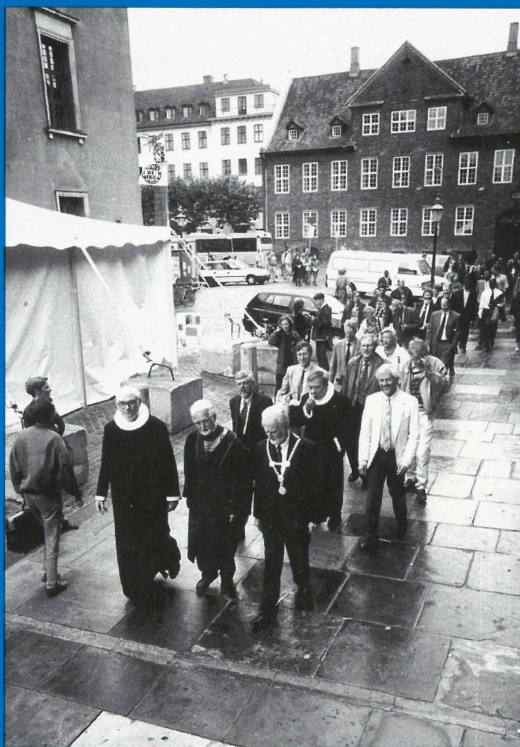

TEOL- *information*

Nr. 14. september 1996

Det teologiske Fakultet
Københavns Universitet

Indholdsfortegnelse

Siden sidst af dekan Jens Glebe-Møller	5
Tale ved dimissionshøjtidelighed i KFUK's Festsal fredag den 21. juni 1996 af professor Mogens Müller	7
Afrikanske sange af lektor Niels Kastfelt	11
Kirkehistorien stemmer aldrig af lektor Jørgen I. Jensen	17
En præstesag og dens perspektiver af lektor Lone Fatum	22
Gads Bibel Leksikon 1997 af Geert Hallbäck, København, 25 og Hans Jørgen Lundager Jensen, Århus	25
Det opbyggelige i Søren Kierkegaards forfatterskab af cand. theol. Søren Kjær Bruun	29
Gæsteprofessor i Berlin af professor Leif Grane	34
Gud eller Kaos af Ph.D.-studerende Tilde Binger	41
Kalender for efterårssemesteret 1996	45

TEOL-information udgives af Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og udkommer to gange årligt, henholdsvis den 1. februar og den 1. september. TEOL-information distribueres gratis til udvalgte offentlige og kirkelige institutioner samt til indenlandske universiteter, gymnasier, hovedbiblioteker og pressen. Ønsker man at få bladet tilsendt, skal henvendelsen rettes til:

Teologisk Fællesafdeling,
Købmagergade 44-46,
1150 København K.
Tlf. 35 32 37 00

Ansvarshavende: Dekan Jens Glebe-Møller.
Redaktion: Peder Nørgaard-Højen.

Lay-out og sats: Religionspædagogisk Center.

Tryk: Special-Trykkeriet Viborg A/S.

Artikler, der offentliggøres i TEOL-information, kan citeres med angivelse af kilde.

Oplag: 3500.

Forside: Efter gudstjenesten i Frue Kirke går processionen over Frue Plads til Universitetets festsal til åbning af Kulturuniversitetet 1996. Dagens prædikant, professor Leif Grane, ses mellem Fakultetets dekan og Universitetets rektor, professor, dr. med. Kjeld Møllgård. Foto Leif Tuxen, Kristeligt Dagblad.

Siden sidst

af dekan Jens Glebe-Møller

Mens dette skrives, har vi for få dage siden afholdt årets dimissionshøjtidelighed. Den var som sædvanlig en succes med festlig musik, overrækkelse af eksamensbeviser og en fortrinlig tale af kollega Mogens Müller, som man her kan fornøje sig med at læse. Men der var nu ikke så mange eksamensbeviser at overrække. Faktisk kun 18. Så selv om 14 måske kommer til i august, kan vi nok konstatere, at vi har afviklet den pukkel, som skyldtes ophøret af den gamle eksamensordning. Forhåbentlig vil de kandidater, der ønsker det, så også hurtigere komme i embede. Den store kandidatproduktion sidste år har så forbedret Fakultetets økonomi - i hvert fald indtil videre. Vore opsparede midler har vi fortrinsvis sat i fysiske forbedringer. Vi har købt nye møbler og er i fuld gang med at renovere de studerendes samlingssted, kælderens i nr. 44, og starter nu også en gårdsanering, så man kan sidde og slikke sol dér mellem timerne.

Forskningen har det godt, kan jeg hilse og sige. Mange af lærerne har siden sidst deltaget aktivt i diverse videnskabelige konferen-

cer i ind- og udland. Vort udstillingsskab bugner med lærernes nyudkomne bøger. Foruden alt det, der ligger på deres PCere. Og som en del af det samlede universitet har vi også været aktive inden for kortlægningen af de områder, som Konsistorium har udpeget som værd at satse på: bioteknologi, miljø og Nord-Syd. Også Universitetets engagement i kulturbyåret har vi bidraget til. Bl. a. med en serie meget velbesøgte arrangementer på Fakultetet i april måned, hvor folk strømmede til for at høre om Dødehavsrullerne, kirken og kunsten og meget andet. Og vi finder det for resten meget passende, at »Kulturuniversitet 96« blev

indledt med en gudstjeneste i domkirken, hvor Fakultetets nestor, Leif Grane, holdt en engageret prædiken om videnskabens forpligtelse til at forske »i ånd og sandhed«.

Vi har også på forskellig vis engageret os - nok mere end tidligere - i den kirkelige debat ved indlæg i Præsteforeningens Blad og diverse aviser. I foråret blev vi pludselig en brik i det kirkepolitiske spil, da vi under megen journalistisk bevågenhed skulle foretage en ækvivalens-bedømmelse af en bispekandidat. Jeg kan forsikre for, at vi ikke gav ved dørene! Ikke mindre end 4 af Fakultetets lærere var involveret i den første præsteret. Jeg skal ikke her kommentere udfaldet, men blot sige, at det falder godt i tråd med universiteternes stadig større åbenhed udad mod samfundet, at der altså også bliver kaldt på os. Og at vi stiller op, når vi bliver bedt om det. Der er ingen teologiske elfenbenstårne længe! Med til dette billede hører så også, at vi er meget aktive på området: Åbent Universitet. Der kan ikke være tvivl om, at Åbent Universitet er kommet for at blive, og så når det gælder teologien. Et nyt initiativ er kurset i *Teologisk Kommunikation*, som med danske og udenlandske lærere er startet i august. Et fuldt program kan rekvi-

reret fra Institut for systematisk Teologi. Men selvfølgelig har den daglige undervisning af de immatriculerede stud.theol.er første prioritet. Af og til har der været forlydender om, at vi skulle have sænket niveauet. Det har absolut intet på sig. Men som Mogens Müller også er inde på, er det teologiske studium ikke en fiks og færdig størrelse. Så det er måske ikke så sært, at nogle af vore lejlighedsvis kritikere savner nogle af de teologiske diskussioner, som var aktuelle, da de for mange år siden lå ved Fakultetet!

Bortset fra kortvarige ansættelser er lærerstaben uændret siden sidst. Men Margit Andresen er fra 1. april ansat som bibliotekar ved Fællesafdelingen og Grundtvig-biblioteket i Vartov. Ellers kniber det som sædvanlig med pladsen. Vi mangler kontorer, læserum og undervisnings - og eksamenslokaler. Ved en stribe omrokeringer i den indre by er der nu blevet lokaler ledige i Købmagergade 50. Og i løbet af efteråret regner vi med at flytte en række af vore aktiviteter derind. Men en samlet løsning må vi - d.v.s. dekanen - stadig sukke efter. Ellers er der i øjeblikket ikke grund til at sukke. Vi kan stort set være tilfredse med det akademiske år, der er gået, og ser det nye i møde med fortrøstning.

Tale ved dimissionshøjtidelighed i KFUK's Festsal fredag den 21. juni 1996

*af professor Mogens Müller
Institut for bibelsk Eksegese*

Rector magnifice, ærede dekan, kære nye kandidater, kære pårørende, kære kollegaer, mine damer og herrer!

En tidligere kollega på vort institut betragtede eksamensbordet som den sidste mulighed for at bringe den kommende kandidat den nødvendige teologiske ballast. Man må nok sige, at eksamenssituationen ikke for alle frembød det gunstigste øjeblik til at få rettet op på mulige mangler i års studier. Dertil skulle denne lejlighed være langt mere egnet. Har I kandidater ikke fået papirerne endnu, så er de i hvert fald dekanalt underskrevne og i den forstand guldrandede. Så præstationsangsten skulle være væk og afløst, forhåbentlig ikke af en tilfreds dørsked, men af det opvakte sind, der retter sin opmærksomhed mod, hvad al den høstede lærdom skal bruges til.

Som rektors taler ved studenterdimissioner har også talen ved

en kandidatdimission som den i dag sin egen genre. Udtalt eller udtalt gælder det undervisningsinstitutionens forældrelignende frygtsomhed for, om opdragelsen, den teologiske oplæring, nu også har været sådan, at I kan bruge den ude i virkeligheden på en sådan måde, at virkeligheden kan være tjent med jer, og vi derigenem kan blive synliggjort på en sådan måde, at de bevilgende myndigheder kan have et godt øje til os.

Jeg vil i denne forbindelse tage mit udgangspunkt i en af de større oplevelser, jeg har haft i dette forår, nemlig læsningen af Günter Grass' nyeste roman *Ein weites Feld*. Den var, om ikke årsag, så dog anledning til, at dens forfatter fik overrakt Sonning-prisen her den 19. april. Samme dag udkom en oversættelse af *Ein weites Feld*. Günter Grass' oversætter, Per Øhrgaard, har fortalt om vanskeligheden ved at finde den rette gengivelse af titlen. Man standsede i første omgang ved *En lang historie*. Men ved et tilfælde kom forfatteren Inger Christensen forbi og foreslog, at de meget hellere skulle kalde den *En længere historie*. Og jeg håber, at I straks kan fornemme den verden, der her er til forskel.

Bogens hovedperson oplever i en alder af 70 Berlin-murens fald i 1989 og derefter Tysklands genforening. Han er altså født i 1919 og har gjort Det Tredje Rige med for siden at leve som borger i Arbejder- og Bondestaten DDR. Günter Grass tegner en figur, der i så udpræget en grad oplever nutiden i fortidens lys, at nutiden i vid udstrækning opleves som fortidens skygger. Det betyder ikke, at han kun lever i fortiden, derimod nok at han hverken kan eller vil se bort fra den. Hans kone taler et sted om hans »allzeit rückläufigen Gedanken«. Det kunne der nu være meget mere at sige om. Konkret sker det ved, at hovedpersonen næsten helt har indlevet sig i den præcis

hundrede år ældre Theodor Fontanes forfatterskab, der blev til, mens Bismark samlede Det Tyske Rige. Pointen ligger for så vidt i titlen, at romanen er et stort og klart nej til at lade nutiden få lov til at løsrive sig fra fortiden. For den er så at sige indbygget, et stadig perspektiv.

Et af de steder i bogen, hvor den vending, titlen er, optræder, er ved datterens bryllupsfest. En af hovedpersonens sønner, der ved murens opførelse blev »republikflygtning«, er til stede. Men han er det med vesttyskerens hele indre og ydre afstandtagen til Arbejder- og Bondestaten - og dermed også til den del af familien, der helt eller delvis affandt sig med den. Han er - og her kommer det teologiske ind! - chef for et protestantisk missionsforlag i Wuppertal, hvor han bl.a. har en bog på programmet med titlen *Sådan blev vi skyldige*. Han fordrer en uforbeholden og åben bekendelse af skyld fra den del af familien, der levede med DDR-regimet, især af sin far. Selskabet ser nu nervøst på denne. Men faderen har lyttet opmærksomt til sin søn, dog også med en vis moro. »Alles furchtbar richtig!« råber han. »Doch die Schuld ist ein weites Feld und die Einheit ein noch weiteres, von der Wahrheit gar nicht zu reden.«

»Frygtelig rigtigt alt sammen! Men skylden er en længere historie og enheden en meget lang en, for nu slet ikke at tale om sandheden.« Teologien er nu netop en sådan

»længere historie«. Men hvor vi tit kan bruge udtrykket til at afværge for mange detaljer, dér er det et af teologiens kendetegn, at den lever af at fastholde den længere historie. Trods alle velmenende forsøg på at afdække noget i kristendommen, som er hævet over historien og dens tilfældighed, noget som kunne være det indiskutable udgangspunkt, så gælder det i en vis forstand, at kristendommen er sin egen historie. Vi har den jo alene i dens historiske udtryk, hvis lange række vi selv er med til at gøre endnu længere.

Så må vi jo her glæde os over, at afstand ikke nødvendigvis betyder, at ting fortoner sig, men akkurat lige så godt kan skabe klarhed og overblik. Så i den forstand betyder den voksende mellemtid ikke, at vi er kommet på større afstand af teologiens genstand. For rigtig nok betyder ordet teologi tale eller lære om Gud. Men teologi er nok så meget et studie i og en klargørelse af, hvad man i historiens løb har ment, og hvad man i dag mener, når man siger »Gud«. Og når talen er om kristen teologi, kommer vi altså ikke uden om historien.

Ethvert forsøg på her at overse det relative, det tidsbetingede, kan alene føre til kortslutninger. Og her er Bibelen selvfølgelig ikke undtaget, selv om den udgør det stadige udgangspunkt og grundlag. Derfor er den historisk-kritiske undersøgelse af dens tilblivelse, af de kræfter, der skabte dens forskellige skrifter, sammenkædet

med en bevidstgørelse af, hvad vi forstår ved at forstå, noget der altid må integreres i arbejdet med at klarlægge dens betydning.

Derfor består teologistudiet heller ikke primært i at tilegne sig et bestemt sæt af synspunkter, som om et eller andet statisk kunne rubriceres som den sande kristne teologi. For der er her tale om en stadig bevægelse, om ikke af anden grund så dog af den, at vore forudsætninger er under konstant forandring. Derfor er det fortsatte studium også en tvingende nødvendighed. Og selv om det teologiske studium selvfølgelig også er en tilegnelse af en betragtelig paratviden, der ikke mindst skal tjene til at fastholde den historiske dimension i teologien, så er det i første række dette fortsatte studium, teologistudiet skal sætte den teologiske kandidat i stand til.

For også i denne sammenhæng gælder Tuborgs valgsprog, som står at læse, mejslet i sten, ved trappen til den gamle hovedbygning ude i Hellerup, nemlig *Stilstand er tilbagegang*. Selv ikke de største teologiske koryfæers tanker fortjener blot at blive gentaget. For intet er her unddraget den historiske betingethed. Tværtimod kommer deres sande format her til syne i deres evne til at skabe fortsættelser. Og universitetsteologiens adelsmærke er i denne forbindelse, at den ikke skaber teologiske kommissærer, der kan gentage og applicere et bestemt teologisk system, men at den uddanner til

fortsat tænkning i en hudløs bevidsthed om, hvor sprødt det materiale er, som teologien arbejder med, og at det er af en sådan beskaffenhed, at det aldrig kan befri teologen fra et grundlæggende ansvar for det, som hun eller han siger.

Så det er mit håb for jer, der nu er blevet teologiske kandidater, at I forlader dette sted med en be-

vidsthed om, at teologien ikke blot er en lang historie, men at det også er en længere historie, noget som man aldrig bliver færdig med. I har i jeres studium haft lejlighed til at oparbejde eller befæste bevidstheden om netop dette. Og det bør være en væsentlig side af den faglige stolthed, som jeg håber, at I som teologer må være i besiddelse af. Hjertelig tillykke!

Afrikanske sange

*af lektor Niels Kastfelt
Institut for Kirkehistorie*

Skal man studere kristendommens historie i det moderne Afrika, er det som regel nødvendigt at udføre feltarbejde. Man må personligt indsamle sit kildemateriale ved at opholde sig blandt de mennesker, hvis kristendom man studerer; man må lære deres sprog, bo sammen med dem og deltage i deres daglige liv. Denne arbejdsmetode er tidskrævende, men også spændende og berigende. Det personlige møde med en fremmed kultur i Afrika giver faglige og personlige udfordringer, som jeg aldrig selv ville undvære. Og for en historiker og kirkehistoriker er det en særlig udfordring at måtte nærme sig en fremmed kulturs historie gennem nutidens levende mennesker. Den ubrydelige sammenhæng mellem nutid og fortid får en påtrængende personlig aktualitet.

Gennem en række år har jeg studeret kristendommens historie i nogle lokalsamfund i det nordlige Nigeria. Jeg har især arbejdet blandt et folk, bachamaerne, som kom i kontakt med kristendommen gennem mødet med lutherske missionærer fra den danske Su-

danmission, som begyndte at arbejde i Nigeria i 1913. Jeg har især været interesseret i at undersøge, hvordan bachamaerne i århundredets første halvdel skabte en kristendom, som var deres egen, en særegen bachamakristendom. Det har været muligt ved at læse de tusindvis af breve, rapporter, dagbøger o.lign., som danske missionærer i årtier har sendt fra Nigeria, og ikke mindst ved at interviewe gamle kristne bachamaer.

De gamle bachamaer har beredvilligt og med stor tålmodighed fortalt mig deres livshistorier, berettet hvordan de blev kristne og hvordan de har levet et langt liv i den lutherske kirke. Nogle af dem har livet igennem ført dagbøger, nedskrevet vigtige oplevelser og tanker i notesbøger eller skrevet deres livshistorie i stilehæfter, og i mange tilfælde har de lånt mig disse hæfter, så jeg kunne kopiere dem. Takket være disse menneskers store hjælpsomhed og generøsitet er jeg kommet tættere ind på livet af bachamaernes kristendom.

Lever man blandt bachamaerne, hører man hurtigt, at man er i en syngende kultur, hvor sang er en fast del af gadernes og husenes lydbillede. Som så mange andre steder i Afrika bliver der i det daglige sunget langt mere, end vi f. eks. er vant til i dagens Danmark, og de fleste bachamaer kan utallige sange udenad. Og sangene har vist at give en usædvanligt fin indgang til at forstå, hvori en særegen bachamakristendom bestod.

I første halvdel af århundredet var bachamakulturen altovervejende en mundtlig kultur, og det var med til at give bachamakristendommen dens særpræg: bachamaerne hørte først om kristendommen gennem samtaler, prædikener og sange, og ikke gennem skrift. I årtier var bachamaernes kristendom først og fremmest en talt, sunget og hørt kristendom.

For de tidligste kristne bachamaer og de første danske missionærer blev salmer og sange en vigtig forkyndelsesform, og der dannedes hurtigt en rig kristen sangtradition på bachamasproget. Gennem sangene skabtes en betydningsfuld kontinuitet mellem bachamaernes traditionelle kultur og kristendommen, fordi mange af de nye kristne sange byggede på traditionelle forlæg. Både kristne bachamaer og nogle danske missionærer ønskede bevidst at fastholde forbindelsen til den traditionelle bachamakultur og ikke mindst at udtrykke det kristne budskab på bachamasproget. De udvalgte po-

pulære traditionelle - ofte religiøse - melodier og gav dem et nyt kristent indhold. Der var tit en tematisk sammenhæng mellem de traditionelle og kristne sange, fordi de traditionelle sanges grundtemaer blev videreført i ny form i de kristne sange, sådan som det også fremgår af nedenstående eksempel.

I andre tilfælde forfattede bachamaer og missionærer nye salmer på hausasproget, som var fællessprog for de fleste etniske grupper i området. Og ikke blot kristendommens tilhængere, men også dens modstandere, udtrykte religionsmødet i sange, og der blev i 1920'erne og 1930'erne komponeret en lang række antikristne sange på bachamasproget.

Nogle af de bachama- og hausasprogede sange er udgivet i lokale salmebøger og bruges i dag flittigt i de lutherske bachamamenigheder, og de første danske missionærer har også på denne måde sat sig et varigt minde i bachamaernes sang- og kirkekultur. Mange af sangene er imidlertid ikke nedskrevet og kun overleveret mundtligt. Under mine seneste feltarbejder i 1994, 1995 og 1996 har jeg nedskrevet mange af disse sange sammen med en nigeriansk skolelærer, Kadmiel Mure, som selv er bachama. I alt har jeg nedskrevet og oversat omkring 150 kristne og antikristne sange.

Nedskrivningen af sangene tager lang tid og er ofte vanskelig, fordi deres sprog og metaforik kan være tvetydige og uforståelige, selv

for bachamaer i dag. En typisk optagelse sker ved, at Kadmiel Mure og jeg kører af sted på min motorcykel til en bachamalandsby, hvor vi i forvejen ved, at der bor bachamaer, som kender de gamle sange. Efter de indledende og ofte langvarige hilsener sætter vi os i skyggen af et træ. Vi udveksler nyheder og får serveret mad og drikke. Sangerne går herefter i gang med at fremføre sangene for os, og jeg optager dem på båndoptager. Hvis det er kristne sange, som bygger på traditionelle forlæg, beder vi først sangerne synge den traditionelle udgave af sangen og derefter den kristne. Vi får sangerne til at fortælle, hvad de ved om sangenes forfattere (som ofte er ukendte) og affattelsestidspunkt og i det hele taget at fortælle os så meget om sangene som muligt. Vi kører så tilbage til Numan - den lille by hvor jeg bor under mine feltarbejder - og går i gang med at udskrive båndene. Vi nedskriver først sangene på bachama, hvilket i sig selv er vanskeligt, fordi bachamaerne ikke har et fastlagt skriftsprog. Derefter oversætter vi sangene til engelsk, og til slut bliver hver sang kommenteret så grundigt som muligt. Er der tale om en vanskelig og lang sang, kan optagelse, nedskrivning og oversættelse tage 2-3 dage.

Sangene er et frugtbart kilde-materiale, hvis man vil studere bachamakristendommens historie. Gennem sangene får man en uvurderlig indsigt i den tidlige bacha-

makristendoms sprog, begreber og metaforer, og i antikristne sange finder vi som det stort set eneste sted kritikken af kristendommen overleveret i formentlig nogenlunde ordret form. Og sangene afspejler ikke blot et afrikansk folks religiøse historie, men repræsenterer også en spændende og poetisk nyskabelse inden for folkets litterære tradition.

Jeg skal nu give nogle eksempler på de sange, jeg har nedskrevet. Det drejer sig om to sange, en traditionel religiøs sang og en kristen sang, som bygger på den traditionelle. Den 18. september 1994 kørte Kadmiel Mure og jeg til bachamalandsbyen Imburu for at interviewe et gammelt ægtepar, Rebeka Sadaro og Nafuku Raymond Mamuno. Efter interviewet samlede 10-12 kristne bachamakvinder fra Imburu for at synge sange for os.

Den følgende sang er en af de sange, som blev fremført hvert år ved det største af bachamaernes traditionelle ritualer, *vönön*. Sangen blev - og bliver den dag i dag - sunget af en gruppe kvinder, som på bachama kaldes *jibwepüle*, »de som følger ånderne«. De synger til den største af bachamaernes ånder, Nzeanzo, og kaldes da også *duwe da Nzeanzo*, »Nzeanzos heste«. Sangen lyder:

1. Myadupori, hunko kwai nzo gbinge
kadon mya po jigu
ndabo kango kuna njiya
a shafe kango byelloyo?

2. Huno myaduporikun kanzogbinge
nzo gbinge diyadu
myapojigu ndabo kanga kuna njiya
a shafe kango byelloyo?

1. Ingen skal tigge mig, jeg nægter at
skulle tigges om at gå til dig, den
døve.
Var nogen i gamle dage nødt til at
tigge jeres bedstefar,
når han stod og samlede jord op
og stod og talte til ånderne ved de-
res hytte?

2. Ingen skal tigge mig om at gå til den
døve.

Den døve spørger:

»Var nogen nødt til at tigge jeres
bedstefar, når han stod og samlede
jord op
og stod og talte til ånderne ved de-
res hytte?«

Denne sang ville kræve mange
kommentarer, hvis den skulle for-
stås fuldt ud. Her vil jeg kun frem-
hæve sangens grundtema: den er
dels henvendt til »den døve«, et af
ånden Nzeanzos mange tilnavne,
dels til de bachamaer, som dyrker
Nzeanzo og de andre traditionelle
ånder. De syngende kvinder frem-
hæver hele sangen igennem, at det
ikke er nødvendigt at tigge eller
bede dem om at gå til Nzeanzos
hytte og dyrke ham. De går der
frivilligt, og som deres bedstefor-
ældre er de trofaste og lydige over
for Nzeanzo. Sangen opfordrer alt-
så bachamaerne til at holde fast
ved deres traditionelle religion, så-
ledes som deres forfædre altid har
gjort det.

På et tidspunkt før 2. verdens-
krig skrev en nu ukendt bachama
en kristen sang, som byggede på
denne traditionelle sang:

1. A myawara ka hiuto hyeko yetanya
Fera Yesu a shikan
yebo kango tago, Ila, Ila, hun kuso
penge.

2. Atedu kodo lakau badumo wedau
jikotto be luhambo
bware, Yesu a sauna suno tufe
huna ko tufe, madda woyo kyama-
nai.

1. I er blevet kaldet ved bøn,
men I nægter og I skændes.
Når Jesus vender tilbage,
vil I sige: »Gud, Gud, jeg er gået i en
fælde.«

2. I kan ikke følge den anden vej indtil
I dør.
Der er nu kristne overalt.
Frænder, Jesus siger jer, at han er
vejen.
I afviser vejen og går til forskellige
steder.

Denne sangs tema er at kalde ba-
chamaerne til kristendommen, så
de ikke, når Jesus vender tilbage,
vil opdage, at de er gået i en fælde
og er fortabt. I vers 2 opfordres
bachamaerne til at forlade »den
anden vej«, d.v.s. den traditionelle
religion, og til at følge Jesus i ste-
det for fortsat at gå til »forskellige
steder«, d.v.s. til de traditionelle
kultsteder.

Der er på flere måder kontinu-
tet mellem den traditionelle og den
kristne sang. For det første er me-

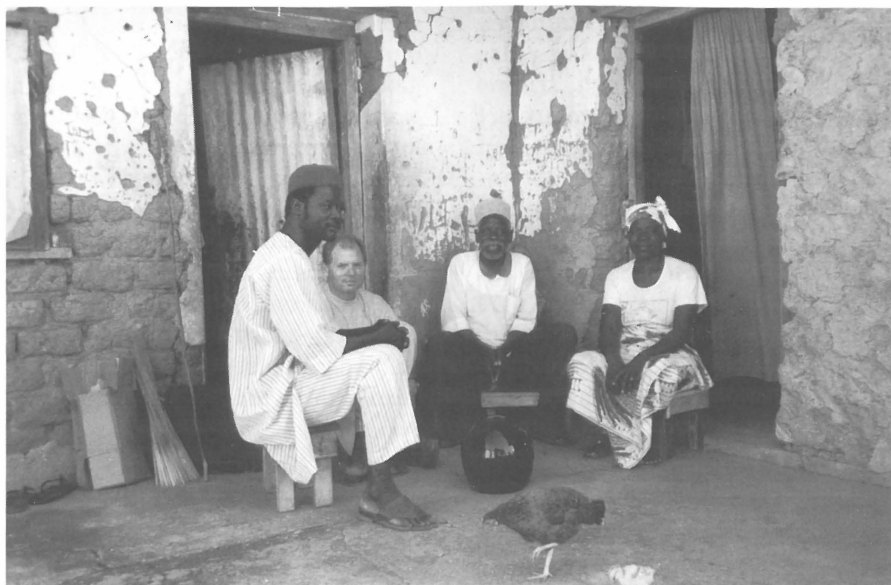
lodien den samme, og den kristne forfatter har altså bevidst valgt en melodi, som folk i forvejen kendte og forbandt med noget religiøst. For det andet er budskabet det samme: bachamaerne opfordres til at følge den rette vej, henholdsvis den traditionelle religion og kristendommen, og begge sange henvender sig til de bachamaer, som efter sangernes opfattelse ikke følger den religiøse tradition, som de burde. Herudover rummer den traditionelle sang et interessant udtryk, *kuna njiya*, »at samle jord op«. Det dækker over en traditionel rituel handling: når en bachama nærmede sig en ånds hytte for at bede ånden om hjælp, bøjede han sig ned og samlede noget jord op, som han kastede over skulderen som et udtryk for underkastelse over for ånden. I mange kristne sange blev dette udtryk videreført og omtolket i kristen retning: man skiftede verbet *kuna* ud med et andet, *pwor*, som stort set betyder det samme, men sammenstillingen *pwor njiya* fik nu en ny, kristen betydning, nemlig at »angre sine synder«. Anger og synd blev således begrebsmæssigt forbundet med en traditionel rituel handling,

som kom til at leve videre i kristendommen i ny form.

Nedskrivningen af bachamaernes sange er naturligvis vigtig for mit eget kirkehistoriske og historiske arbejde, men den har også betydning i bachamasamfundet. Selve nedskrivningen af sange, som tidligere kun har været overleveret mundtligt, er i sig selv et ganske vist beskedent - indgreb i en kulturel tradition. Hvilken betydning et sådant indgreb kan få, er uvist. Det kan vel især bidrage til at fastholde viden om en del af bachamaernes kultur, som måske ellers vil gå tabt i fremtiden. Jeg er i øjeblikket ved at planlægge udgivelsen af en bachama sangbog, som skal indeholde mange af de sange, som ikke tidligere er nedskrevet, og hvoraf mange er ukendt for yngre bachamaer. Der er en betydelig lokal interesse for dette arbejde, fordi bachamaer mener, at det kan bidrage til at øge deres viden om deres egen kultur og til at styrke deres kulturelle selvbevidsthed. Jeg vil fremstille sangbogen i en billig udgave, så den kan sælges billigt eller foræres til interesserede bachamaer i Nigeria. På den måde kan nedskrivningen og udgi-

velsen af disse sange få såvel videnskabelig betydning som kultur-

politisk og kirkelig værdi i et afrikansk lokalsamfund.

Artiklens forfatter og Kadmiel Mure (t. v.) besøger Baba Elhanah Magani og hans kone i Numan i september 1994 for at høre dem fortælle deres livshistorier.

Kirkehistorien stemmer aldrig

I anledning af to mærkedage på Institut for Kirkehistorie

*af lektor Jørgen I. Jensen
Institut for Kirkehistorie*

I efteråret 1996 kan vi på Institut for Kirkehistorie fejre ikke mindre end to jubilæer: Instituttet med dets nuværende opbygning har eksisteret i 25 år, samtidig med at det er 40 år siden Hal Koch grundlagde Institut for dansk Kirkehistorie. Det var det, der oprindeligt havde til huse i den store villa på Vodroffsvej, som mange sikkert stadig kan huske. Det nuværende institut er så blevet til ved en sammenlægning af instituttet på Vodroffsvej, hvor Niels Knud Andersen i en årrække var bestyrer, med det nye Institut for Kirke- og Missionshistorie, som i mellemtiden - i 1960-erne - var blevet oprettet med Torben Christensen som leder. Og det er så altså nu 25 år siden det hele blev slået sammen til ét institut med ét samlet fag.

Selve tilblivelseshistorien siger jo imidlertid lidt om det, der nu hedder satsningsområder på instituttet: den nationale danske kirkehistorie og den nutidige globale

kirkehistorie skulle særlig plejes. Men ikke alt kan programmeres: Samtidig begyndte en stærk opdyrkning af middelalderens og navnlig reformationens kirkehistorie. Dertil kommer, at det undervejs så har vist sig, at de fleste føler sig særlig udfordret af oldkirkens historie - så kort og godt: 25 års jubilæet er symbolsk set en fejring af kirkehistorien som universals historie. I hvert fald i den forstand, at hele kirkens historie er både ramme og ansvarsområde når der arbejdes med kristendommens historie på instituttet.

Det er jo umuligt at være så meget på afstand af det institut man selv arbejder på, at man kan karakterisere det, og hyldestartikler skal man jo ikke skrive selv. Men i en tid med stærk specialisering har det været meget velgørende, for at sige det mildt, at arbejde under den forpligtelse, at problemernes kontekst er kristendommens samlede historie, ikke ud-

valgte landskaber eller emner. Man har som ansat måttet vænne sig til at arbejde med meget store stofområder, som det simpelthen drejede sig om at skaffe sig viden om og et vist overblik over, som regel uden at man havde tid eller overskud til at fundere nærmere over, hvordan man selv lige nu havde det med de perioder, skikkelser og temaer man skulle sætte sig ind i. Kristendommens historie med alle dens kulturelle og politiske forbindelseslinjer blev et element man, så at sige, åndede i - så instituttet på en måde kan opfattes som en slags organisme med et historisk åndedræt.

Ganske vist en noget mærkelig organisme, som ikke uden videre er synlig for det fotografiske øje. Vi kan ganske vist fotograferer det store bibliotek med de mange tekstudgaver og med samlingen af gamle bøger fra Danmarks kirkehistorie. Men det hele er labyrintisk - også instituttets placering; for salmeafdelingen ligger et andet sted, og nogle af bøgerne befinder sig i særligt aflåste lokaler. Det tager med andre ord tid at komme ind i, hvordan instituttet hænger sammen; hele dagligdagen foregår trods al øjeblikkelig travlhed i langsomme bølgelængder. Instituttet har været heldigt på den måde, at medarbejderne har været der længe, og det har skabt den langsomme, men også stærke kontinuitet.

Det, der nu hedder forskningsmiljøer, er altså noget som

det tager mange år at opbygge. Jeg har aldrig selv truffet Hal Koch, og der er heller ingen, der har sat sig ned og fortalt mig om traditionen fra ham; det er kommet lidt efter lidt i samtaler undervejs om nogle af de kirkehistoriske problemer. Først efterhånden har man anet hans indsats bag emnerne. Og det samme gælder alle ansatte gennem årene. Vi tror ikke på ånder på instituttet, og enhver kan bevæge sig trygt ind i Institut for Kirkehistorie som et institut på højde med nutiden. Men der er en ånd, en tradition, der arbejder sig langsomt igennem: de reformatriske studier fra for 25 år siden er nu nået langt videre i bredde og dybde og har haft stor aktuel kirkelig betydning. Middelalderstudierne er - også via moderne teknik - helt ude i det internationale netværk. Udforskningen af den tredje verdens kirkehistorie har nu ført til, at Center for Afrikastudier er forbundet med Kirkehistorisk Institut. Salmeregistrering og kalkmaleriregistrering har efter mange års vedholdende arbejde ført til, at vi nu kan tilbyde åbne universitetskurser på det Center for Kunst og Kristendom, der også hører til instituttet. Men det tager altså over 20 år at få den slags initiativer til at blive forvandlet fra specialstudier til udadvendt, mere almen virksomhed.

Samtidig ser det så ud til, at Institut for Kirkehistorie i det almindelige omdømme bliver betragtet som noget af et ideologisk insti-

tut, ja man har kunnet høre, at nogle har ment, at Institut for Kirkehistorie er et af de mest luthersk-ortodokse institutter i kristenheden. Jeg har ganske vist aldrig personlig opfattet mig selv som luthersk-ortodoks, men må indrømme, at det ikke er uden en vis stolthed jeg har hørt den omtale, selvom den måske ikke har været ment som en ros. Instituttet skal jo ikke udarbejde nogen teologisk lære, skal ikke fastholde noget dogmatisk eller konfessionelt standpunkt. Ingen forlanger fast teologisk stillingtagen - ingen har nogensinde besluttet eller talt for, at instituttet skulle være specielt luthersk. Men det er blot gået sådan, at de reformatoriske problemstillinger har vist sig uomgængelige og udtømmelige - også hvis man ikke har reformationen som sit speciale.

Når der er en vis mening i at karakterisere instituttet som et udpræget protestantisk institut har det intet med synspunkter at gøre. Det beror heller ikke på mindste måde på, at nogen forlanger meningstilkendegivelser af de ansatte, for ikke at tale om de studerende. Tværtimod: et teologisk universitetsinstitut er jo netop helt adskilt fra kirken og uafhængig af den. Så konklusionen må være, at netop fordi man på kirkehistorisk institut ser den rene lære i historiens gang og kender dens forandringer i tidens løb - netop derfor kan orienteringen blive protestantisk. Den personlige stilling-

tagen nås ad historisk vej - ikke ved argumenter eller autoritet - og må så i særlig grad standse op ved den begivenhed, hvor argumenter og autoriteter viste deres begrænsning; samtidig med at det blev tydeligt, at det ikke er de afvigende særmeneringer, men den almindelige ortodokse kristendom, som er det allermest påfaldende, når man ser kristendommen i de sidste snart 2000 års historie.

Det kan også siges på en anden måde: arbejdet med kristendommens historie rummer to erfaringer: 1) Kirkehistorien er ikke blot åbenlys, men også skjult medspiller i nutiden. 2) Kirkehistorien stemmer aldrig helt med nutiden. Hvad det første angår tænkes ikke blot på det, som er den primære, egentlige opgave: at få indsigt i og undervise i kristendommens historie og fremdrage ny viden om den. Men når historien kan vække interesse hænger det sammen med, at de kirkehistoriske problemer og konfrontationer stadig er tilstede som reaktionsmønstre, i nyere tid både i og udenfor kirken. En af kirkehistoriens opgaver bliver da at påpege, at problemer som det 20. århundredes mennesker mente var nutidige, i virkeligheden kan være meget gamle. Det er ikke i dette århundrede, men for tre århundreder siden man begyndte at spekulere på det uendelige verdensbillede som teologisk udfordring. Det er ikke i vor tid, men for 200 år siden man begyndte at tale om at gøre gudstjenesten mere

tidssvarende, moderne og forståelig.

Men det fører så til den anden nok så vigtige erfaring: At man aldrig kan få en bestemt af kirkehistoriens skikkelser eller strømninger helt på sin side. Der er altid flere strømninger involveret, af hvilke der er nogle man kan lide og andre man måske ikke bryder sig så meget om. Man kan nok så meget være teologisk skeptisk over for menighedsidealet og tonen i de mange nye københavnske kirker i slutningen af forrige århundrede. Er man københavner, har man alligevel på den ene eller den anden måde været i berøring med den indsats, som blev gjort den gang. Og hvad der gælder lokalt gælder hele kirkens historie, den er aldrig helt ren, ja kirkehistorien er virkelig antidonatistisk, tingene er altid blandet sammen. Det er ikke kun Luthers kænetekster - dem vi alle elsker - som fremdrages af kirkehistorien; man bliver også nødt til at diskutere hans antisemitiske ytringer, ja ærligt gengive dem - som det fornyligt også er sket i en bog af en af instituttets lærere. Og når det så er lagt frem - ja så kan man også vedgå sin gæld til reformationen og personligt lade den være et omdrejningspunkt.

I kirkehistorien glemmer man ikke, at Augustin har været maniskær, at Luther har været munk, og at Grundtvig har været fanatisk kristen. Man kan helt ud gerne ville identificere sig med Grundtvig - men må alligevel tage Kierke-

gaards Grundtvig-kritik med i billedet og prøve at forstå den. Og man ser pludselig, at den danske folkekirke måske står så relativt fast i den nationale forestillingsverden ikke blot fordi Grundtvig fornyede salmer og folkelig bevidsthed, men også fordi Kierkegaard sagde nogle sandheder om præsteskabet, som betød at mennesker fik mulighed for at forholde sig stærkt kritisk til kirken uden at forlade kristendommen. I kirkehistorien er nutiden aldrig et produkt af én person og én strømning, men af modsætninger og konflikter, der tilspidser sig i begivenheder - og det er de begivenheder, der tilsammen danner baggrunden for nutiden. Måske hænger de nogenlunde vide rammer for debat i den danske folkekirke også sammen med, at bekendelsesforudsætningerne - bekendelsesgrundlaget som nogle kalder det - ikke er for detaljeret. Konkordiebogen, som har spillet en rolle i nogle andre af de lutherske kirker, blev smidt i kasketloven af kongen.

Den stærke kontinuitet i arbejdet på instituttet er altså forbundet med en stor uro i selve stoffet. Den stærke markering af reformationens historie bliver til i en sammenhæng, hvor man undervejs er tiltrukket af både jesuitter med deres barokkirker og de mærkelige mystikere i salonerne i det 17. århundredes Frankrig. Det er ikke blot protestantismen, men også de sidste 400 års katolicisme, der er bestemt af reformationen som be-

givenhed. Således fyldes der hele tiden huller ud, dybere og dybere planer viser sig. Kristendommens historie er ikke kun de store skikkelser, men også de mindre kommer inden for synsfeltet: Man må have den tidlige middelalders irske vandremunke med, men må også have de knap så markante teologer på Karl den Stores tid ind i arbejdet. Og det bliver ved, simpelthen fordi kristendommen har det mærkelige ved sig, at den på én gang kan udtrykke sit budskab i ganske få ord i bekendelsen og dog afsætte dybere og dybere betydnin-

ger i livet, så flere og flere mærkelige handlinger i fortiden viser sig at leve videre stadigvæk.

Hvad der forsvinder og hvad der dukker op igen er ikke rigtig til at sige. Men meget tyder på, at der ikke er så forfærdelig meget der forsvinder, men at det gamle dukker op igen i uventet form både i kirke og kultur. Det er så noget man gennemgående må overlade til den enkelte selv at gå videre med på eget eventyr.

Instituttets opgave er - nu som før - at fortælle om og diskutere kristendommen i historien.

En præstesag og dens perspektiver

af lektor Lone Fatum

Institut for Bibelsk Eksegese

Medlemmer af landets to teologiske fakulteter har på forskellig vis været involveret i den spektakulære præsteretssag mod sognepræst Bent Feldbæk Nielsen i Snedsted. I forskellig kapacitet har Københavner-Fakultetets dekan og studieleder samt professor Leif Grane og lektor Lone Fatum, der nedenfor giver sin vurdering af præsterettens afgørelse, medvirket. Lektor Fatums analyse, der oprindeligt er publiceret på tysk i *Lutherische Monatshefte* (Hannover, august 1996), gengives her i let revideret form.

I 1992 vedtoges *lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager*. Dermed indførtes som noget ganske nyt, at teologiske lærestridigheder blandt præster i Den Danske Folkekirke skulle henhøre under det almindelige retssystem og afgøres af en såkaldt præsteret med forsæde af en juridisk sagkyndig. Siden begyndelsen af 1995 har præsteretten været i arbejde for første gang, idet biskoppen over Ålborg Stift, Søren Lodberg Hvas, havde ønsket læresag ført imod sognepræsten i Snedsted, Bent Felbæk Nielsen. Det var biskoppens påstand, at præsten angiveligt havde krænket Folkekirken

evangelisk-lutherske bekendelse ved at bestride, at spædbarnsdåben kan være grundlaget for et kristenmenneskes tro og liv, og ved at afvise, at den treenige Gud er dåbens subjekt og at dåben nødvendigvis medfører genfødsel, syndsforladelse og evigt liv. Kirkeministeriet fandt biskoppens klage berettiget og påtog sig formelt via den statslige institution, Kammeradvokaturen, rollen som den anklagende part.

I juni i år blev retten sat, sagkyndige vidner var indkaldt af begge parter, og for nylig faldt så dommen i den historiske sag: Biskoppen og det kirkelige system vandt; præsten tabte og blev frakendt sit embede i Folkekirken. Efterfølgende er dommen blevet anket til Landsretten, og her skal sagen, dog formentlig først ad åre, prøves på ny for en højere juridisk myndighed.

Fra første færd har denne sag været en dybt ulykkelig affære. Dels fordi den blander teologi og jura og reelt sætter den verdslige domsmyndighed over den biskoppelige tilsynsmyndighed i spørgs-

mål om tro og skriftfortolkning. Dels fordi den på en sær vilkårlig måde spidder en enkelt, anfægtet præst i en tid, hvor det folkekirkelige liv er fuldt af spændinger, uvished og modsætningsforhold. Den vækkelses- og omvendelseskristendom, som Feldbæk Nielsen repræsenterer, har hidtil kunnet udfolde sig uhindret og frugtbart *inden for* Folkekirken rammer. Og det er dog ganske tankevækkende, at med dommen over Feldbæk Nielsen fratages faktisk også en kritisk anfægtet teolog som Søren Kierkegaard sin hjemstedsret i Folkekirken sammen med en højtt skattet dansk salmedigter af pietistisk observans som fx H. A. Brorson. Hvordan det ville gå, hvis fx Paulus eller Johannes-evangeliet forfatter skulle søge præsteembedet i Den Danske Folkekirke, tør man slet ikke tænke på!

Dommens udfald har intensiveret den kritiske debat om Folkekirken rummelighed og traditionelle forkyndelsesfrihed. Men blandt mange præster og teologer har den tillige skærpet følelsen af frustration og afmagt over for et folkekirkeligt system, der i løbet af de seneste år har udviklet sig mere og mere i retning af en statskirkelig institution med et bureaukratiseret embedsmandssyn. Tendensen synes at være, at kirken skal være den offentlige religionsanstalt, præsterne skal være funktionærer, og som funktionærer skal de naturligvis adlyde deres foresatte, d.v.s. biskop og Kirkeministerium.

Den »forbrydelse«, som den nu afsatte præst er dømt for, består som sagt deri, at han har sat spørgsmålstegn ved spædbarnsdåben. Man kunne hævde, at han blot har taget sit præsteløfte alvorligt. Han har nemlig studeret Skriften, og han er blevet anfægtet af, at dåben fx hos Paulus er en dåb, der forudsætter omvendelse og tro samt en forpligtende bekendelse. Hvilken mening giver det at døbe spædbørn med denne dåb, når der for spædbarnets vedkommende hverken er tale om personlig tro eller om omvendelse? Risikerer vi ikke med vores barnedåbspraksis at reducere dåben til kirkelig magi?

Der er ikke i NT tale om, fremhæver Feldbæk Nielsen, at dåben skænker frelse og syndernes forladelse én gang for alle, men tværtimod om, at tro er forudsætningen for dåb. Derfor foretrækker han at døbe *til* og ikke *i* den treenige Guds navn for at gøre klart, at dåben fører *ind i* gudsforholdet, men at det, som bevidnes i dåben, herefter skal tilegnes i personlig tro i form af omvendelse og efterlevelse. Således fastholder Feldbæk Nielsen, med fx Paulus, at troen kommer af det, der høres, nemlig evangeliet om Kristus. Modsat er biskoppen af den opfattelse, som Luther hævdede over for Sværmerne, at dåben er Guds handling, og at dåben skænker troen. Det fortolkes sådan, at et spædbarn både kan tro og være vis på sin frelse fra det øjeblik, dåben finder sted, uanset

hvordan livet i øvrigt former sig for dette barn. At samme biskop i sine unge dage synes at have ment noget andet, understreger blot hele sagens foruroligende vilkårlighed.

Men nuvel, dommen er fældet, og biskoppen har fået sin vilje over for en præst, som med sine bibelteologiske anfægtelser længe har været ham en besværlig og genstridig embedsmand. I sagens og dommens kølvand tegner sig imidlertid en række problemer, som på sin vis er mere alvorlige end afskedigelsen af Feldbæk Nielsen, fordi de har principiel karakter og vedrører selve Folkekirkens evangelisk-lutherske identitet.

Ud fra NT beholder Feldbæk Nielsen sagligt ret: Dåben er den offentlige demonstration af et personligt gudsforhold, og dåben forudsætter omvendelse, tro og bekendelse og derefter et liv, kvalificeret af troens indhold og formål. Med dåben er ikke alt sagt eller afgjort for den døbte; hvis trosforholdet ringeagtes, og Kristus kompromitteres, kan nåden mistes, og resultatet er da ikke frelse, men fortabelse. Men Kirkeministeriet og den juridiske anklager valgte helt at se bort fra NT. Anklageren erklærede udtrykkeligt under sin afsluttende procedure, at spørgsmål vedrørende Bibel og bibelfortolkning var denne læresag uvedkommende! Det eneste, som retten skulle tage stilling til, var Feldbæk Nielsens forhold til de lutherske bekendelsesskrifter. Heri har præsteretten nu givet anklageren

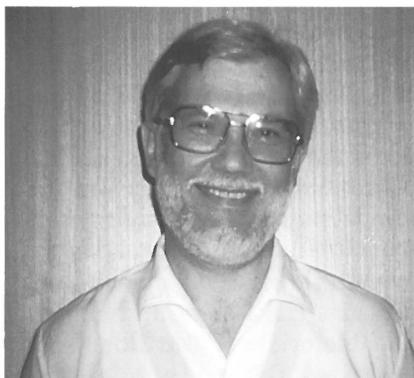
ret med den bemærkelsesværdige konsekvens, at betydningen af det første ord i betegnelsen »evangelisk-luthersk« reelt er blevet tømt for sit indhold.

Dermed er der bogstaveligt taget lagt låg på den teologiske diskussion i Folkekirken. Bekendelsesskrifterne er sat over Skriften, og dermed er i realiteten det lutherske kærneprincip om *sola scriptura* sat ud af kraft. Ganske vist regner dommen Bibelen for en del af bekendelsesgrundlaget, men i praksis betyder dommen ikke desto mindre, at det er lykkedes for en magtbevidst biskop og det statslige kirkesystem at bringe Folkekirken tilbage i den troens og tankens ufrihed, som det netop var Luthers anliggende at gøre op med.

Det er nu »ulovligt« at diskutere spædbarnsdåb! Også selv om denne dåb i dag finder sted i et sækulariseret, værtdipluralistisk samfund, hvor det ofte kan være svært at gøre plads for dåbens mening og at se den blive taget alvorligt. Som en anden pave har Ålborg-biskoppen netop rundsendt et hyrdebrev til præster og menighedsråd i sit stift, hvori han formaner til ro om dåben. Hvilken præst tør herefter røbe sine anfægtelser for sin biskop, når det kan koste kjole og krav? Og hvilken kirke bliver det uden anfægtelser og spændinger, uden fri diskussion? Systemet har vundet en sejr; men, som der stod i et dagblad efter dommen, måske en Pyrrhus-sejr?

Gads Bibel Leksikon 1997

*af Geert Hallbäck, København,
og Hans Jørgen Lundager Jensen, Århus.*

En dag i løbet af den lange, varme danske sommer 1992 blev vi kontaktet af biskop Bertil Wiberg og Niels Jørgen Cappelørn, der dengang stadig var generalsekretær for Bibelselskabet. Det var en forespørgsel, om vi ville indtræde i en redaktion, der skulle forestå en revideret udgave af Gads Danske Bibelleksikon, forkortet GDB. Leksikonet udkom første gang i 1965-66 og igen i en stort set uændret udgave i 1982. Denne udgave var nu udsolgt, og samtidig var den nye autoriserede bibeloversættelse netop udkommet tidligere på året. Det ville derfor være nødvendigt at ændre ordlyden i en lang række

artikler, så de kom i oversenstemmelse med den nye oversættelse, hvis en ny udgave af GDB skulle sættes i værk. Det stod os dog klart, at ændringerne ville komme til at omfatte mere end ordlyden, så der forestod et større arbejde, men efter nogle dages betænkningstid sagde vi ja. Redaktionen kom til at bestå af Bertil Wiberg og Niels Jørgen Cappelørn, der havde kontakten til Gad, og som havde hele oversættelsesarbejdet i frisk erindring, samt af undertegnede, der skulle fungere som fagredaktører for hhv. Gammel og Ny Testamente. Dertil kom ikke mindst, at Bodil Ejrnæs, der havde været

medlem af den gammeltestamentlige oversættelsesredaktion, skulle ansættes som sekretær for leksikonarbejdet. Siden blev John Strange tilknyttet redaktionen som arkæologisk og geografisk konsulent. Da Niels Jørgen Cappelørn senere blev leder af Søren Kierkegaard Forskningscenteret, måtte han desværre udtræde af redaktionen på grund af for stort arbejdspres.

Den nye redaktions første møde fandt sted på Nyborg Strand, hvor også Kirsten Nielsen deltog. Det blev hurtigt klart, at en revision af leksikonet ikke ville slå til. En langt mere omfattende ændring, for ikke at sige en nyskrivning af leksikonet var nødvendig, hvis projektet overhovedet skulle have mening. Situationen inden for bibelfagene har ændret sig markant i løbet af de 30 år, der er gået, siden GDB blev skrevet. Ikke mindst er der i dag en helt anderledes pluralistisk situation, hvad metoder og forskningsinteresser angår. Dengang var den historisk-kritiske metode enerådende og afstedkom om ikke enslydende, så dog ensartede resultater. Og GDB var på mange måder et slags flagskib for denne kritisk-videnskabelige bibelforskning. Det skulle det nye leksikon også gerne blive, men i dag gør mange andre metoder end de historiske sig gældende, og bibelforskningens resultater er tilsvarende mere mangfoldige.

Hele denne nye situation måtte komme til orde i det nye leksikon,

der nok skulle bygge på det gamle, men alligevel have en selvstændig profil. Vi skønnede at 60% af GDBs artikler skulle nyskrives helt fra grunden, mens 40% kunne genbruges efter en sproglig og saglig revision. Alle artiklerne om de bibelske skrifter skulle nyskrives; alle de større bibel-teologiske artikler ligeså; en række metode-artikler skulle nyskrives, men ikke mindst skulle der tilføjes adskillige artikler om de metoder, der havde gjort sig gældende siden GDBs fremkomst; vi besluttede også at tilføje nogle få artikler om markante bibelforskere; endelig er der ikke mindst inden for den gammeltestamentlige forskning sket så store omvæltninger, hvad opfattelsen af den historiske baggrund angår, at alle historiske GT-artikler måtte nyskrives. Derimod kunne en række artikler af primært faktuel indhold bibeholdes, ligesom mange andre artikler stadig repræsenterede gængse forskningsantagelser og således kunne genbruges. For at markere både kontinuiteten og diskontinuiteten mellem GDB og det nye leksikon foreslog vi en let ændring af titlen til *Gads Bibel Leksikon* - en titel, der kan forkortes GBL.

Gads Forlag, der jo skulle betale gildet i første omgang - og som ikke kan forvente at tjene pengene ind med det samme, men først i løbet af en længere salgsperiode - accepterede redaktionens betingelser, og så kunne arbejdet gå i gang. Naturligvis havde vi fra begyndel-

sen en tidsplan, og naturligvis - fristes man til at sige - har denne tidsplan måttet revideres undervejs. Arbejdet har taget længere tid end forudset. Men i dag kan vi med rimelig sikkerhed sige, at *Gads Bibel Leksikon* udkommer i foråret 1997. Første fase af arbejdet bestod i en gennemgang af det gamle leksikon med henblik på at udskille, hvad der kunne genbruges, og hvad der skulle nyskrives. Dernæst skulle de nye artikler bestilles hos forfatterne. Vi har inddraget en meget stor del af vore kolleger ved de eksegetiske institutter i Århus og København samt adskillige »udefrakommende«, som havde en ekspertise inden for bestemte områder. Og så har redaktionens medlemmer skrevet en (hel) del af artiklerne selv.

Artiklerne kommer til at optræde med forfatterens signatur og i den forstand »på forfatterens ansvar«. Men et leksikon skal have et vist enhedspræg, så redaktionen udarbejdede et sæt retningslinjer, som forfatterne skulle holde sig efterretteligt. Af disse kan fremhæves det princip, at referat o.lign. af de bibelske skrifter skal holdes klart adskilt fra historiske redegørelser. Et middel hertil er, at bibelreferaterne skal stå i nutid, de historiske afsnit i fortid. Dette afspejler en større skepsis, hvad angår sammenhængen mellem det bibelske og det historiske, end det gamle leksikon forudsatte; her var referat og historisk rekonstruktion ofte vævet ind i hinanden for at

udgøre en helhed. Denne noget mere skeptiske holdning betyder til gengæld ikke en nedprioritering af det bibelske indhold; tværtimod tilstræber vi, at emnernes teologiske indhold (i deskriptiv forstand) får større vægt - mens vi forsøger at undgå teologiske værdidomme.

Sidste fase i arbejdet, som ikke mindst har givet forsinkelsen, er den redaktionelle bearbejdelse af artiklerne, både genbrugsartiklerne og de nye artikler. Det er selvfølgelig sin sag at skulle »rette stil« på det, ens kolleger har skrevet, men også her er det ønskeligt med et vist enhedspræg; og forfatterne har for det meste været meget »medgørlige«, for ikke at sige glade for at få respons på det, de har skrevet. Det største problem er utvivlsomt artiklernes omfang. En leksikonartikel er altid for lille i forhold til det, forfatteren nødvendigvis må have med. Somme tider har forfatteren ret, men redaktionen har på den anden side ansvaret for leksikonets samlede omfang. Derfor har vi ofte måttet skære i artiklernes længde. Og hvis vi nu selv skal sige det, så er resultatet som regel til fordel for artiklernes læselighed og balance.

Det stod os fra begyndelsen klart, at arbejdet ville blive omfattende; vi var også klare over, at det på nogle punkter ville være utaknemmeligt. Når leksikonet udkommer, vil læserne - med rette - bemærke fejlene og manglerne, men tage de gode ting for givet. På den anden side har redaktionsar-

bejdet givet os et overblik over bibelfagenes mange facetter, vi ikke havde kunnet skaffe os på anden vis. Og så har arbejdet ganske enkelt været en fornøjelse. Det har været inspirerende at opleve forfatterens ildhu og seriøsitet; det har været en fornøjelse at se, hvordan det store værk tog form, og selv

være med til at forme det; og det har været en glæde at medvirke til formidlingen af de mange, mange faglige indsigter, som man selv synes er så spændende. Vi vil naturligvis føle os lettede, når *Guds Bibel Leksikon* udkommer i foråret 1997. Men det vil nok også efterlade en følelse af tomhed.

Det opbyggelige i Søren Kierkegaards forfatterskab

af cand. theol. Søren Kjær Bruun
Søren Kierkegaard Forskningscentret

Det »pseudonyme« og det »opbyggelige«

I *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* ser Søren Kierkegaard tilbage på sin litterære produktion og kommenterer receptionen af sine første udgivelser således: »Med venstre Haand rakte jeg Enten-Eller ud i Verden, med Høire To opbyggelige Taler; men Alle grebe de eller saa godt som Alle med deres Høire efter den venstre Haand« (18,91). Udfra dette tilbageblik kunne man umiddelbart tro, at det opbyggelige må udledes af de opbyggelige taler eller mere bredt: det opbyggelige må udledes af den såkaldt opbyggelige del af forfatterskabet. Gøres dette gældende følges en traditionel opdeling af forfatterskabet i en pseudonym og en opbyggelig del. Men denne inddeling er forkert. Pseudonymitet modsvares ikke af genre. Et pseudonym er et teknisk litterært redskab, der kan bruges i talrige sammenhænge, også en opbyggelig.

At den nævnte deling af forfatterskabet afstedkommer store

vanskeligheder, kan der gives en række eksempler på. Bedst illustreres problemet ved *Sygdommen til Døden*. Det er skrevet under pseudonymet Anti-Climacus og rummer afgørende overvejelser om netop det opbyggelige. Det drejer sig ikke kun om dette skrifts indledende overvejelser om det opbyggelige, men også om selve skriftets teologiske og antropologiske problemstillinger, der ikke bare kan siges at tilhøre enten det pseudonyme eller det opbyggelige forfatterskab.

Det opbyggelige i Søren Kierkegaards forfatterskab kan altså ikke reduceres som hørende til en bestemt del af forfatterskabet. De nævnte betegnelser, det såkaldt »pseudonyme« og det »opbyggelige« er traditionsbestemte tekstbetegnelser, der intet siger om forfatterskabet eller dets indhold. De giver et falsk billede af teksterne. De fremfører det pseudonyme og det opbyggelige som modsætninger og det er forkert. Kierkegaard sætter rigtigt nok et skel mellem det pseudonyme og det opbyggelige, men dette skel handler ikke om en konkret indholdsmæssig modsigelse, men om forskel i udtryk. Gennem denne forskel i udtryk fastholdes en indholdsmæssig sammenhæng i kraft af den måde, hvorpå pseudonyme skrifter parallelt følges af opbyggelige taler (tydeligst er dette indtil 1846, billedet er herefter knap så klart). Kierkegaard anvender det opbyggelige både som genre og som begreb. Omend den homiletiske side af sagen kunne være interessant at forfølge, handler det følgende om begrebet det opbyggelige, sådan som Kierkegaard lader det komme til udtryk i teksterne.

Subjektiviteten er sandheden

Det viser sig hurtigt, at Kierkegaards tanker om det opbyggelige hænger snævert sammen med hans tanker om subjektivitet. I optegnelserne fra Gilleleje i 1835 kan følgende passage læses: »Det kom-

mer an paa at forstaae min Bestemmelse, at see, hvad Guddommen egenlig vil, at *jeg* skal gjøre; det gjælder om at finde en Sandhed, som er Sandhed *for mig*, at finde *den Idee, for hvilken jeg vil leve og døe*. Og hvad nyttede det mig dertil, om jeg udfandt en saakaldet objectiv Sandhed;« (IA 75). Her ligger en af grundstenene til den senere udviklede subjektivitetsteori. Det egentlige gennembrudsværk *Enten-Eller* afsluttes med en næsten ordret gentagelse af denne pointe og der knyttes an til det opbyggelige. Det sker i den prædiken, der afslutter *Enten-Eller*: »Det Opbyggelige, der ligger i den Tanke, at mod Gud have vi altid Uret.« Talens slutord fremfører de selvsamme tanker, som blev fremført i optegnelsen fra 1835: »thi kun den Sandhed, der opbygger, er Sandhed for Dig.« Der er altså en sammenhæng mellem subjektiviteten og det opbyggelige. Kierkegaards subjektivitetsteori er dialektisk funderet og det opbyggelige kommer også ind under denne dialektik. I *Afsluttende Uvidenskabeligt Efterskrift* redegør Johannes Climacus for subjektivitetens dialektik. En dialektik, der hævder subjektiviteten som usandheden, men som i denne usandhed fastholder subjektiviteten som sandheden eller med Johannes Climacus' ord: »Inderligere kan det ikke udtrykkes, at Subjektiviteten er Sandheden, end naar Subjektiviteten i sit Første er Usandheden, og dog Subjektivite-

ten Sandheden« (9,178). Tilegnelsen af sandheden, at den enkelte ved sig selv er usandheden, fordrer, at subjektiviteten er sandheden. Den enkeltes forholden sig til sandheden pointeres, hvilket kan illustreres med Johannes Climacus' ord fra *Philosophiske Smuler*: »thi min egen Usandhed kan jeg kun opdage ved mig selv, thi først naar *jeg* opdager det, er det opdaget, tidligere ikke, om saa hele Verden vidste det« (6,19).

At det opbyggelige falder ind under subjektivitetens dialektik giver et fingerpeg om, hvad det opbyggelige ihvertfald ikke kan være. Skal subjektiviteten og det opbyggelige hænge sammen, kan der ikke være tale om det Kierkegaard i ovennævnte optegnelse benævner »en saakaldet objectiv Sandhed«. Der er altså ikke tale om det opbyggelige som noget der i ligefrem forstand opbygger den enkelte. Kierkegaard taler i *Efterskriften* gentagent om det objektive som det, der kan støde fra til subjektivitet. At opbygges er således ikke objektivt at lade sig bestemme. At opbygges må derfor betyde at blive kastet tilbage på sig selv.

Det opbyggeliges negativitet

Det opbyggelige er ikke et udefra kommende, der frelser den enkelte. Det opbyggelige er tværtimod det, at den enkelte vendes *mod sig selv*, men det opbyggelige rummer også det at se bort *fra sig selv*. Det er derfor nærliggende at forbinde

det opbyggelige og det der støder fra til subjektivitet. Det gør muligt at tale om det opbyggeliges negativitet. Umiddelbart ligger der en modsigelse i en sådan betegnelse. Hvordan kan det opbyggelige, der jo må være noget godt, hænge sammen med noget negativt? Kierkegaard svarer ved lade Johannes Climacus gøre en ny dialektik gældende: »I den religiøse Sphære er det Positive kjendeligt paa det Negative. En lykkelig Umiddelbarheds høieste Velbefindende, der udjubler Glæde over Gud og hele Tilværelsen, er meget elskelig, men ikke opbyggelig, og ikke væsentligen noget Gudsforhold« (10,229 note 1). Og andetsteds uddybes dette princip: »Det negative er ikke til en gang for alle og saa det Positive, men det Positive er bestandigt i det Negative, og det Negative er Kjendet...« (10,198). Det interessante er, at Climacus direkte forbinder denne dialektik med det opbyggelige. Et eksempel herpå er talen om skyldbevidsthed.

I *Efterskriften* hedder det om skyldbevidsthed: »Det opbyggelige er altsaa her ganske rigtigt kjendeligt paa det Negative...« (10,229). Pointen er altså at det negative ikke alene er negativt, men at der i negativiteten ligger en positiv bestemmelse. Hvor består det positive ved skyldbevidsthed? Her er svaret, at der i ordets egentlige betydning er tale om bevidsthed, og i netop denne bevidsthed ligger det evige. Skylden afslører mennesket

som endeligt, men netop i bevidstheden herom taler det evige i mennesket. Det er her afgørende, at den enkelte ikke i ligefrem forstand forholder sig til sig selv. Enhver kan forholde sig ligefremt til sig selv i eksempelvis selvglæde eller selvhad. Mennesket finder ikke det evige ved at forholde sig til sin egen endelighed. Mennesket finder det evige ved at forholde sig negativt til sin egen endelighed. Men hvorledes kan et menneske, der er endeligt forholde sig negativt til sin egen endelighed? Det er jo netop endeligt. At kunne forholde sig negativt til egen endelighed indebærer en forestilling om det uendelige, det evige. Dermed betones forholdet endelig-uendelig, og det er netop dette forhold Kierkegaard vil have frem, den enkeltes forhold til det evige.

Der er ikke blot tale om at forholde sig, men om at forholde sig til forholdet til det evige. Hvor der sker en fordybelse i eksistens spiller det opbyggeliges negativitet ind. Det kan markere begyndelsen til et gudsforhold, det kan være næstekærligheden i et gudsforhold, hvor Gud er mellembestemmelsen og det kan være lidelsen i gudsforholdet, hvor det timelige og det evige fastholdes i tro. Det opbyggelige i Søren Kierkegaards forfatterskab peger derfor altid gennem negativiteten hen på et forhold, hvor sætningen: subjektiviteten er sandheden, er gældende.

»...en Bevægelse paa Stedet...«

Begrebet det opbyggelige præges afgørende af subjektiviteten og negativitetstanken. I *Sygdommen til Døden* formulerer Anti-Climacus det på følgende vis: »Men for at nå Sandheden maa man igjennem enhver Negativitet; thi det gjælder her hvad Folkesagnet fortæller om at hæve en vis Trolddom: Stykket må spilles heelt igjennem baglænds, ellers hæves Trolddommen ikke« (15,101). Det opbyggelige vendes med formuleringen »det Positive er kjendeligt paa det Negative« væk fra den traditionelle ligefremme betydning, væk fra det umiddelbare. Dermed får det en langt dybere betydning, idet der peges hen på det, der er et af forfatterskabets absolutte hovedtemaer: selvforholdet - forstået som problem og opgave. Opgaven er altså at blive sig selv, eller rettere at modtage sig selv. Anti-Climacus udtrykker det således i *Sygdommen til Døden*: »Selvet er den bevidste Synthese af Uendelighed og Endelighed, der forholder sig til sig selv, hvis Opgave er at vorde sig selv, hvilket kun lader sig gjøre ved Forholdet til Gud« (15,87). Opgaven ligger altså i selvtilblivelsen. Og »i at ville være sig selv« skal det enkelte selv grunde »gjennemsigtigt i den Magt, som satte det« (15,180). Det er altafgørende at fastholde, at denne selvtilblivelse ikke er et spørgsmål om at komme fra et punkt til et andet. Dette ville betyde at selvforholdet blev objek-

tiveret og konsekvensen ville være et brud på subjektivitetstanken. At der er tale om en fastholdelse af det subjektive i selvforholdet understreger Anti-Climacus: »At vorde er en Bevægelse fra Stedet, men at vorde sig selv er en Bevægelse paa Stedet« (15,93).

I det foregående har jeg forsøgt at skitsere, hvad Søren Kierkegaard forstår ved begrebet det opbyggelige. Det er vist, at begrebet er præget af subjektivitetens dialektik og negativitetstanken. Afgø-

rende er det, at Kierkegaards tanker om det opbyggelige går på tværs af forfatterskabets tekster. Derfor viser det opbyggelige sig mange forskellige steder i forfatterskabet. I forlængelse af dette må spørgsmålet om dialektikkens gennemførelse melde sig. En ting er at fremføre sin sag dialektisk, en anden ting er det gennem et helt forfatterskab at fastholde dialektikken. Dette sidste er dog et kapitel for sig.¹

¹Der er i det foregående citeret fra Søren Kierkegaards Samlede Værker, 3. udgave bd. 1-20, Gyldendal Kbh. 1962. Søren Kierkegaards Papirer er citeret efter 2. forøgede udgave, Gyldendal Kbh. 1968. Der henvises til bind, gruppe (A, B eller C) og optegnelsens nummer.

Gæsteprofessor i Berlin

*af professor Leif Grane
Institut for Kirkehistorie*

I juli 1994 modtog jeg et brev fra Det teologiske Fakultet ved Humboldt-Universitetet i Berlin, hvori jeg blev indbudt til i det akademiske år 1995-96 at beklæde et såkaldt »Stiftungsprofessur«, som »Stifterverband deutscher Wissenschaft« havde tildelt fakultetet. Professoratet skulle dengang netop til at træde i kraft, og i det første år blev det givet til systematisk teologi. Hertil var udpeget professor Eberhard Jüngel, Tübingen, der underviste i vintersemesteret 1994-95, og professor Wolfhart Pannenberg, der skulle fungere i sommersemesteret 1995.

Et helt år i Berlin? Det kunne jeg ikke overskue. Så længe kunne jeg ikke tillade mig at være væk fra mit embede som Regensprovst, og heller ikke min kone, uden hvem jeg ikke ville drømme om at tage væk i længere tid, ønskede at være borte fra sin skole i så lang tid. Jeg svarede derfor, at jeg gerne ville komme i vintersemesteret 1995-96. Dekanen i Berlin accepterede det, og man indbød så Heiko A. Oberman til at komme om sommeren.

I januar 1995 tog jeg en dag til Berlin for at tale med dekanen og med min fagkollega i fakultetet, Kurt-Victor Selge, om, hvad jeg skulle tilbyde af undervisning i de otte timer ugentligt, som man dernede er forpligtet til. Jeg fik også talt med fakultetets forvaltningschef, der forklarede, at der skulle oprettes en kontrakt, og at fakultetet ville sørge for en bolig til os.

For at opfylde mine forpligtelser hjemme undlod jeg, som ellers planlagt, at holde fri fra undervisning i forårssemesteret 1995 og holdt timer i september for således at forberede undervisning i forårssemesteret 1996, som jeg først ville kunne begynde 1. marts, da vintersemesteret i Berlin strækker sig fra 15. oktober til 15. februar.

Vi ankom til Berlin den 13. oktober 1995. Det havde vist sig, at fakultetet ikke havde båret sig særligt smart ad, hvad angik bestilling af en bolig til os. To måneder før vi skulle rejse, bad jeg om adresse og telefonnummer, og det blev så afsløret, at man havde tænkt sig at anbringe os i et enkelt værelse, hvad jeg afslog at affinde

mig med. Man fandt så en anden bolig - i udkanten af Østberlin, i Marzahn, som er et af de store betonboligområder, Erich Honegger og hans kumpaner havde opført, hæslige som den stat, der havde bygget dem. Her var der en lejlighed til os, men ingen telefon. Det var en noget ubehagelig start, men man kunne da med S-Bahn og bus komme ind til universitetet på en halv times tid. 1. december flyttede vi ind til universitetets gæstehus, som ligger meget centralt, kun 7-8 minutters gang fra Humboldt-Universitetets hovedbygning på Unter den Linden.

Roderiet med bolig og telefon var ikke det eneste eksempel på elendig og inkompetent administration, vi kom ud for. F. eks. fik jeg intet honorar før ind i januar, skønt kontrakten, der i øvrigt først blev forelagt til underskrift engang i december, løb fra 1. oktober.

Humboldt-Universitetet er i dag det eneste sted i Berlin, hvor man kan studere teologi. I sin nuværende skikkelse er fakultetet resultatet af en sammenlægning af tre institutioner: Det teologiske Fakultet ved Humboldt, Evangelisches Sprachenkonvikt, som var et kirkeligt fakultet i Østberlin, og Kirchliche Hochschule, Zehlendorf (Vestberlin). Efter murens fald svævede Sprachenkonvikt i luften: Den Berlin-Brandenburgske Kirke havde ikke råd til at opretholde det, og støtten fra de vesttyske evangeliske kirker var faldet væk. Det lykkedes da ved forhandlinger

at få det overført til Humboldt-Universitetet, hvis professorer for en dels vedkommende var kompromitteret på grund af deres tætte forhold til det faldne regime. Nogle af dem var nået til pensionsalderen, og andre blev afskediget. Det var derfor oplagt, at der var behov for kompetente folk, som man kunne være bekendt. Kirchliche Hochschule, Zehlendorf, fulgte så efter, men ikke uden tøven hos en del af professorerne. Denne sidste sammenlægning fandt først sted i 1993.

Naturligt nok bærer fakultetet endnu præg af at være sammensat af grupper med højst forskellig baggrund - men også med varierende holdninger til fusionen. Professorerne fra Zehlendorf var vant til en overskuelig og velordnet institution, der - bortset fra en kirkelig højskoles »ensomhed« - var organiseret og betalt som et teologisk fakultet ved de vesttyske universiteter. Deres kolleger fra »Sprachenkonvikt« oplevede en væsentlig økonomisk forbedring, samtidig med at de opnåede den akademiske anerkendelse, som DDR havde nægtet dem, men til gengæld var det mit indtryk, at de savnede det sammenhold, der med modsætningsforholdet til staten havde præget deres hverdag før 1989. Resterne af det gamle fakultet består af et par professorer og docenter, der ikke havde gjort sig uheldigt bemærket og derfor havde fået lov at blive.

Fortiden gør sig således stadig stærkt gældende, ikke blot i form af en universitetsadministration, der bærer præg af DDR-tidens dovenskab og uduelighed, men også som en understrøm af resignation, ressentiment og mistænksomhed. En lyslevende påmindelse om den blakkede fortid er en ca. 65-årig privatdocent, den fra Müntzerforskingen velkendte Siegfried Bräuer, der først efter 1989 har fået mulighed for at habilitere sig på universitetsplan. Der var også blandt mine studenter en ca. 45-årig mand, der var blevet rehabiliteret ved Humboldt-Universitetet, hvorfra han for mange år siden var blevet smidt ud af politiske grunde.

Også blandt studenterne mærkes det delte Tyskland fortsat særdeles tydeligt. Der er for tiden ca. 800 studenter ved fakultetet, 600 fra Vesten og 200 fra Østen. Jeg havde i mit seminar nogenlunde lige mange øst- og veststudenter. De omgikkes ikke hinanden. De fra øst er meget forbeholdne over for de andre, men det lykkedes da til en vis grad at få dem til at være sammen, når vi gik ud om aftenen. Det gjorde vi ret hyppigt, da vores bolig, både i Marzahn og i Stadtmitte, havde så små rum, at det ikke var til at tænke på at invitere studenterne hjem. Tre gæster på een gang var det højeste, vi havde på noget tidspunkt, men så var der også fyldt op i vores stue! I universitetets gæstehus, der som lejligheden i Marzahn var DDR-præget,

var der, da vi ankom, ikke et bord, man kunne spise ved, så vi måtte låne et af fakultetet, foruden to stole, for de stole, der var ved de to skriveborde, ville man få dårlig ryg af at sidde på.

Fakultetets ydre forhold er ganske gode, omend lokalerne er spredt over fire områder. Der undervises i Humboldt-Universitetets hovedbygning på Unter den Linden (forelæsninger), i Berliner Dom (forelæsninger og øvelser), i en bygning, der rummer fakultetets administration og en række værelser til lærere (øvelser) og i Theologisches Seminar (øvelser).

Universitetets hovedbygning er i det ydre nogenlunde restaureret, men indvendig ser den ud, som om DDR stadig eksisterede, d.v.s. den er snavset og nedslidt. Det eneste nye er elektronisk styrede tavler og filmlærreder, mens møblementet og rummenes vægge og træværk »trænger til en kærlig hånd«, som der står i annoncer, der søger at sælge huse i dårlig stand. Ikke desto mindre var det bevægende at holde forelæsninger i det hus, hvor Berliner-Universitetets pionerer, folk som Schleiermacher, Hegel, Ranke og Savigny, har undervist.

Den storpreussiske Berliner Dom, som trods navnet ikke er den Berlin-Brandenburgske domkirke (det er Marienkirche på den anden side af Unter den Linden), rummer foruden det store kirkerum med statuer af Luther, Melanchthon, Zwingli og Calvin også en række lokaler i 2. og 3. sals højde. De er

nyindrettede og en del af dem er overladt til Det teologiske Fakultet: et forelæsningslokale og et stort øvelsesrum. Desuden er det gamle fakultets bibliotek foreløbigt opmagasineret her uden at være tilgængeligt for tiden. Disse lokaler er nyistandsatte med køkken osv.

Medens det hus, fakultetet har sin administration i, ligner de fleste andre huse i Østberlin ved at være nedslidt, er Theologisches Seminar i meget fin stand. Det befinder sig i en bygning, der er indrettet til formålet. Der er planer om at bygge til, så at hele fakultetet vil kunne samles her. I øjeblikket rummer bygningen det teologiske bibliotek fra Kirchliche Hochschule, Zehlendorf, nogle øvelseslokaler og en række værelser til lærere og sekretærer. Biblioteket er en god portion misundelse værd. Ikke blot er dets samlinger af ældre litteratur af en helt anden standard, end vi er vant til, men nyindkøbene ligger også økonomisk på et helt andet niveau. Bibliotekets annuum er ca. 800.000 DM, altså ca. 3 mio kroner. På 1. sal sidder bibliotekarerne, og her findes et general-kartotek og et håndbogsbibliotek. Det kirkehistoriske bibliotek er naturligvis langt det største; det fylder hele 2. sal. På 3. sal er Gammele og Ny Testamente og diverse hjælpediscipliner, og på 4. systematik, praktisk teologi og forskelligt andet. Når biblioteket en dag får ressourcer nok til at åbne det gamle fakultetsbibliotek i Berliner

Dom, vil Humboldt have et teologisk bibliotek af et format, som kun få, hvis overhovedet noget andet fakultet, kan hamle op med. Det kan imidlertid godt komme til at vare et stykke tid. Som bekendt er Berlin på falittens rand, og også de tre universiteter i byen må finde sig i kraftige nedskæringer.

Som det er skik i Tyskland, skulle jeg holde en »Antrittsvorlesung«. Det foregik om aftenen i Humboldt-Universitetets »Senatsaal« med efterfølgende reception, hvortil, viste det sig, den danske ambassade i Bonn havde givet et tilskud. Det forløb planmæssigt. De ikke særligt mange ved fakultetet, jeg kendte i forvejen, var mødt op, foruden et par andre, og desuden en forsamling af studenter og andre interesserede. Mange af professorerne var dog fraværende, men man fortalte mig, at det var helt normalt. Det er åbenbart ikke skik at interessere sig overvældende for sine kolleger. Hertil er der nok flere grunde. Berlin er umådeligt stor. Mange skal foretage en rejse for at komme ind til universitetet, og den blandede sammensætning af fakultetet er vel heller ikke fremmende for samvær uden for de nødvendige møder.

Og så begyndte hverdagen. Jeg havde fået overladt et ret stort auditorium til forelæsninger over »Luthers Theologie in ihrem historischen Zusammenhang«, tirsdag og torsdag 12-13,30. Det regnedes for to timer, men jeg indlagde en kort pause midt i forløbet. Frem-

mødet var ret stort, op mod 100 studenter, hvoraf vel ca. 70 holdt ud til enden. Da jeg ikke længere er så fræk, som jeg var i 1968-69, da jeg fungerede som gæsteforsor i Marburg, mødte jeg op med udarbejdede manuskripter på tysk, medens jeg i Marburg havde forelæsningerne nedskrevet på dansk, som jeg så på stedet omsatte til tysk. Dengang kunne jeg ikke så meget som nu! Forsamlingen var god at tale til. Mange grinede veloplagt, når jeg kom ind, og så skrev mange af dem som rasende. Man kan nemlig efter forelæsningsens ophør aflægge en prøve, hvad ca. 15 af tilhørerne gjorde. Det var kort sagt en stor fornøjelse.

Jeg havde tilbudt et seminar om »Gnade und Freiheit in der scholastischen Theologie von Anselm von Canterbury bis Gabriel Biel«. En oversigt over det stof, der skulle gennemgås, og litteraturlister var allerede blevet uddelt til interesserede i det foregående semester. Der mødte 28 studenter, hvoraf ca. 22 gennemførte. Så vidt muligt havde jeg angivet oversættelser til de latinske tekster, men for fire af de gennemgåede teksters vedkommende findes der ingen gengivelse på et moderne sprog (Peter Lombarden, Duns Scotus, Gregor af Rimini og Gabriel Biel). Da skolastiske tekster ikke er sprogligt vanskelige, burde det ikke på tysk grund have været et problem, men det var det alligevel. Lysten til at læse latin synes ikke at være større, end vi er vant til herhjemme,

og der er ingen tvivl om, at nogle opgav, fordi de fandt det for svært. Ved et kolloquium om middelalderlig kirkehistorie, som afholdtes i februar på Kurt-Victor Selges initiativ, forelagde jeg planlægning og gennemførelse af seminaret. Flere tyske kolleger erklærede, at det ville de aldrig vove, og en professor fra Amsterdam meddelte, at sådan noget overhovedet ikke kunne lade sig gøre hos ham, da studenternes tid var så nøje opdelt og planlagt, at intet ud over det nødvendige kunne gennemføres.

Det kunne det imidlertid i Berlin. Der opstod visse problemer, fordi nogle østtyske studenter ikke mente, det var nogen nytte til at læse tekster, der hørte hjemme i et andet sprogligt univers end vort eget - unægtelig et synspunkt, der gør det tvivlsomt at beskæftige sig med vor kulturs historie! Vi tog det op til diskussion, og fortsatte så efter planen. Tyske studenter, og det gjaldt både øst og vest, er tilsyneladende bedre udrustet end danske. De er gode til på kort plads eller tid at gengive det centrale indhold i en tekst eller i en diskussion. Da det generelt var tilfældet, må man antage, at det skyldes bedre indøvelse i skoletiden. De skriftlige og mundtlige indlæg til gennemgang af teksterne var dog af svingende kvalitet, fra det helt fremragende til det ret beskedne. Men når indlægget var dårligt, var der altid andre, der greb ind. Trods den vidt forskellige uddannelse - de fleste

studenter af 1996 har jo stadig haft det meste af deres skolegang i det delte Tyskland - fordelte gode og dårlige besvarelser sig jævnt på øst- og veststudenter.

Både ved seminaret og ved den »Übung« på to timer ugentligt jeg også afholdt - i form af læsning af Erasmus af Rotterdam: De libero arbitrio og Luther: De servo arbitrio - var diskussionen livlig. Der blev ikke anledning til den forlegenhed, man føler, når studenterne intet siger, og man må høre sig selv kværne løs, for at der dog skal ske noget. Det var ikke forgæves at sige noget, der bare var en lille smule »skævt«; så var der straks en eller flere studenter, der faldt over en. Det var en fornøjelse således at kunne bruge den »majeutiske« metode: at lade folk opleve, at de selv var i stand til at gøre erkendelser.

Omgangsformen er stadig mere formel i Tyskland end hos os. Det var ikke til at tage fejl af, at studenterne satte pris på at have en professor, der i sin optræden lignede et almindeligt menneske. Med andre ord: jeg kom ret billigt til en vis velvilje, simpelthen ved at være dansk! Denne omstændighed gjorde det både let og meget fornøjeligt at have med studenterne af gøre. Dertil bidrog imidlertid også de tyske studenteres videbegærlighed og engagement, der virkelig er påfaldende. Jeg skal ikke give mig ud for at kunne forklare, hvorfor det er sådan, men jeg kan ikke komme uden om, at en væsentlig tilskyndelse nok ligger i de ikke helt lette

økonomiske vilkår. Er man afhængig af sine forældres støtte - og det er de fleste - kan man ikke tillade sig at sløse med tiden, heller ikke at tage halvhjertet del i den undervisning, man følger. Nu er det ikke min mening, at vi skulle ønske os samme kår for danske studenter, men anledning til eftertanke giver det nu alligevel!

Som professor havde jeg i Berlin ret til en såkaldt »studentische Hilfskraft«. I denne egenskab fungerede stud. theol. Anna Vind, som var kommet til Berlin samtidig med os. Det var selvfølgelig nyt for mig at have en sådan assistance, men det var en ret behagelig oplevelse. Det var dejligt at få en del praktiske opgaver, som f. eks. lister over deltagere, fotokopiering af materiale med videre klaret, men Anna Vind gjorde mere end det. En periode hjalp hun de tyske studenter, som havde problemer med latinen, ved at oversætte teksterne for dem. Og for mig selv var det meget værdifuldt at have en samtalepartner, der som jeg var vant til andre forhold. Ved selv at være student havde hun en anden form for kontakt med de tyske studenter end jeg, og jeg havde til stadighed en, med hvem jeg kunne drøfte faglige spørgsmål, der opstod i forbindelse med undervisningen. Det kan man godt somme-tider savne herhjemme. Hendes medvirken var derfor meget væsentlig.

De vesttyske studenter, jeg mødte, kom fra alle dele af den

tidligere Bundesrepublik. Skønt fakultetet har et antal fremtrædende lærere, er de fleste nok kommet for at opleve Berlin. At leve i denne udbombede og betonrenoverede, stærkt splittede by er unægtelig en tankevækkende og gribende oplevelse. Hele tiden bliver man mindet om Berlins brogede historie i hele dette århundrede: Kejsertiden, 20'ernes og 30'ernes hektiske, fändenivoldske inflationskultur med dens iderige teater- og kabaretverden, Nazitiden og den delte by, både før, under og efter muren. Man bliver mindet om det både ved byens udseende og ved dens menneskers arrede sind, men også ved den bevidste forar-

bejdning af de forskellige faser, der alle indgår levende i dens nutidige fysiognomi. Intet sted er vel mange årtiers modsigelsesfyldte drømme, længsler og skuffelser mere præsentet end dér. Fortiden er så at sige en påtrængende del af nutiden, ikke blot den af de fleste glemte baggrund for en konturløs samtid, der skal »graves« frem for at blive en del af bevidstheden. I Berlin støder man på fortiden i dens varierede skikkelser blot ved at gå på gaden eller ved at tale med næsten en hvilken som helst Berliner. Det er en stor byrde, men måske også muligheden for en fremtid, som det skal blive spændende at følge.

Gud eller Kaos

af Ph.D.-studerende Tilde Binger
Institut for bibelsk Eksegese

Mit Ph.D.-projekt har arbejdstitlen *Kaos, Kamp og Skabelse?* og er baseret på H. Gunkels 100 år gamle bog *Schöpfung und Chaos in Urzeit und Endzeit* (udkom 1895). Formålet er ikke så meget at gå Gunkel i bedene, som det er at efterprøve hans grundtese, dels ud fra det stof han selv behandler, dels ud fra materiale der er kommet til efter hans tid. Et af de områder Gunkel af gode grunde ikke kunne beskæftige sig med, men som jeg inddrager, er de ugaritiske tekster, al den stund de først er fundet i 1929 og fremefter.

Som bekendt var en af Gunkels hovedteser i *Schöpfung und Chaos*, at den kamp guden udkæmper mod kaos er en forudsætning for skabelse, både ved tidernes begyndelse - i *Urzeit* - og ved tidernes slutning - i *Endzeit*. Han baserede sin hypotese på det han forstod som det babyloniske skabelsesepos (*Enuma Elish*), der blandt andet omhandler guden Marduks kamp mod urhavet, Tiamat, der også er alle gudernes stammomoder. Kampen afsluttes med, at Tiamat splittes i to stykker, og hendes øjne bliver

kilder til floderne Eufrat og Tigris. Denne kamp mellem Marduk og Tiamat så Gunkel afspejlet i de gammeltestamentlige tekster, der indeholder referencer til Jahves beherskelse af havet, herunder også Gen. 1, hvor Jahve splitter urhavet (*Tehom*) for på den måde at få skilt himmel og jord og få det tørre og det våde element delt. Han så også Marduks kamp mod dæmoner og andre kaoshyrer skildret i de tekster der refererer til Jahves kamp mod eller herredømme over f. eks. Livjatan og Rahab.

Gunkels hypotese har været ualmindeligt indflydelsesrig i den gammeltestamentlige forskning, og i religionsvidenskabelig forskning i det hele taget, men da der - som nævnt - er fundet en hel del tekster siden, herunder også en mere »regulær« babylonisk skabelsesberetning, nemlig *Atrahasis*, samt de ugaritiske tekster, synes jeg der var grund til at kigge tesen efter i sømmene, ikke mindst fordi det tilsyneladende er meget almindeligt at vride alle nyfundne tekster om kaoskamp eller om skabelse ind i Gunkels ramme, uden først

at sætte sig ned for at finde ud af, om de vitterlig handler om det Gunkel mener de bør handle om, altså om den kaoskamp man finder beskrevet i teksten vitterlig har noget at gøre med tidernes begyndelse og tidernes slutning. En anden grund til at se på sagen igen er, at vi med det nye gammeltestamentlige paradigme har flyttet det Gamle Testaments tilblivelse og/eller nedskrivning betragteligt op i tiden. Da Gunkel skrev, mente man at det Gamle Testamente var skrevet i det 9.-10. årh. f. v. t., nu derimod peger den nyeste forskning på, at det Gamle Testamente vi kender, ikke er blevet skrevet og samlet før tidligst i det 5. årh. og efter al sandsynlighed at dømme - først i det 3.-2. årh. f. v. t. Den ofte inddragne mundtlige tradition, som disse kaoskamptraditioner skulle være et udtryk for, er altså med et slag rykket adskillige århundreder væk fra den bronzealder/tidlig jernalder-kontekst de havde på Gunkels tid, og er rykket ind i hellenistisk eller romersk tid.

En tredje grund til at kigge på sagen igen er, at Gunkel kun i ganske marginal forstand beskæftiger sig med, hvad der er kaoskampens formål i de tekstbidder han diskuterer. Han ser udelukkende de relevante vers som allusioner til »urmyten«, hvor han hævder guden skulle bekæmpe og besejre kaosmagterne for at skabe verden. Uanset om dette er rigtigt eller ej, så er der en grov hob af passager, hvor der alluderes til kamp, mod

havet eller mod forskellige uhyrer, uden at vi af den grund ser nogen direkte reference til skabelsen. Gunkel så ikke dette som noget problem, men det gør jeg. Hvis der refereres til en kamp mod uhyrer, dæmoner, kaos, havet, og denne kampsituation ikke bruges som reference til skabelsen, så kunne der måske være tale om, at den skabelsesmyte Gunkel anser for at være »urmyten« ikke var forlægget. Muligheden foreligger, at temaet skal »vendes på hovedet«, og at man, fremfor at anse skabelsen som »urmyten«, skal se det formål kaoskampen har i de tekster vi har som det egentlige og temaets optræden i skabelsessammenhæng som sekundær. Det er mit håb, at det er muligt at finde ud af, hvad denne kaoskamp-myte bruges til, hvis ikke den bruges i egentlig skabelsessammenhæng. Særlig interessant bliver denne del af projektet, når det ses i lyset af de nye dateringer af det Gamle Testamente. Er der tale om en særlig - sen - omfortolkning af de mytiske elementer, eller er det de samme mytiske elementer, der bruges på samme måde, over et tidsspand på mere end 1000 år?

I arbejdet med teksterne og med den litteratur der er skrevet om dem spiller Gunkels og andres fremgangsmåde naturligvis også ind. Det er uhyre almindeligt at man, når man beskæftiger sig med et specialiseret emne, det være sig kaoskamp eller andet, klipper de dele af teksten ud, man anser for

at have relevans for emnet og lader resten ligge; kun i yderst sjældne tilfælde ser man på den kontekst passagerne står i. Denne måde at arbejde på er meget udbredt, men det er min påstand, at vi ved at tage konteksten med kan få en idé om, hvad kaoskamp-temaet egentlig bliver brugt til, ikke kun i det Gamle Testamente, men i Nær-orienten som sådan. Bruges det som en reference til skabelsen, sådan som Gunkel så dem, eller er der andre referencepunkter? Det er her værd at notere sig, at Gunkel ikke nødvendigvis opfattede den enkelte deltekst som en skabelsestekst. Han hævder dog, at i og med der er reference til kaoskampen (som finder sted ved skabelsen, ved alle tings begyndelse, og ved den ny skabelse ved altings slutning), så må denne reference *mutatis mutandis* også være en reference til skabelse som sådan. Argumentet ligner et cirkelargument til forveksling.

Hvis vi nu ser på hvilke elementer kaoskampen indeholder, er det almindeligt antaget, at der er tale om en kamp mod havet og/eller mod forskellige kaosuhyrer. Det er et almindeligt træk ved de monografier, der diskuterer kaoskampen, at havet anses for at være lig med Kaos og lig med uhyrerne. Havet er ikke kun en af kaosmagterne, det er Tehom eller Tiamat - selve urdybet, der omkranser jorden - der alluderes til, når man har en interaktion mellem Jahve og havet, men havet er også lig med

dragen, uanset om denne hedder Tiamat, Rahab, Lotan eller Livjatan. Denne forudsætning er forståelig, men er ikke helt indlysende og er heller ikke den eneste mulige fortolkning. Men for at det hele ikke skal blive alt for uspecifikt, vil jeg - ultrakort - se på en enkelt tekst som Gunkel selv behandler, nemlig Jes. 51,9-52,2.

Gunkel ser kun på de to vers, der direkte alluderer til et modsætningsforhold mellem Jahve og havet, nemlig 51,9-10. Da det jeg søger at finde ud af, er hvad kaoskampen bruges til, er det væsentligt at have konteksten med, uanset hvornår det ene eller det andet vers er skrevet. Da det interessante er, hvordan temaet bruges i en given tekst, må hele perikopen med.

I de to vers Gunkel refererer er der dels en henvisning til Rahab, der står parallelt med »dragen«, dels en reference til havet, og mere specifikt til overgangen over Sivhavet. Da det er almindeligt at sætte lighedstegn mellem dragen og havet (se f. eks. GDB, opslagsord *drage*), vil vi starte dér. Vers 9 refererer til engang i »ældgamle dage«, dengang Jahves mægtige arm gennemborede dragen Rahab. I v. 10 kobles dette med, at Jahve har tørret havet ud, »det store urdybs [Tehoms] vande«, og har gjort dette hav til en vej for de løskøbte. At Jahve gennemborer dragen og fælder Rahab sidestilles med udtørringen af Tehom, og dette gøres, ikke for at skabe verden, men for

at »de udløste« kan gå over det. Tager man nu v. 11 med, uddybes denne overgang yderligere, for de udløste kommer hjem til Zion. Det kan yderligere belyses af, hvad der sker videre i kapitlet, for i v. 16 finder vi Zion igen, men her som en parallel til folket. »Jeg [Jahve] spænder himlen ud og grundlægger jorden og siger til Zion: du er mit folk.« Vi har her en sidestilling mellem folket og Zion, som er nok så interessant, for hos Deuteroseja bruges Zion stort set udelukkende som en reference til Jerusalem og til templet i Jerusalem. Denne henvisning til Zion, på netop dette sted, kan altså læses som en skjult reference til Templet i Jerusalem.

Dermed får vi den interessante forbindelse, at »skabelsesreferencen« - som Gunkel så - ikke er en skabelse af »himlen og jorden«, men nok så meget er skabelse af folket og af Jahves hellige sted, af Zion. Vi kan altså - meget kort - konkludere, at i Jes. 51 bruges referencen til Jahves kamp mod kaosuhyrerne og hans beherskelse af havet ikke som en reference til urgenesen, men som reference til hvordan og hvornår folket og/eller Zion bliver til og dermed også bliver til Jahves folk. Det er altså væsentligt for Jahve, at folket skal

udløses og skal nå frem til Zion, til templet, og hvorfor så det? Vi, der er vokset op med DDS og »Gud er Gud om alle land lå øde«, kan synes at det er lige meget, men det er det ikke i den kultur det Gamle Testamente er skrevet i. I Nærorienten i oldtiden skal guden (og her taler jeg ikke kun om Jahve) have et palads, for gudens palads, der er lig med gudens tempel, er en nødvendig del af hans guddommelighed. Den gud der ikke har tempel og dermed ikke har noget palads, har ingen kult, og en gud uden kult er ikke en ordentlig gud. Vi ser dette i de ugaritiske Baal-tekster, hvor stort set hele sættet af tekster handler om, hvordan Baal bliver en af guderne, med eget palads (tempel) og dertil hørende kult. Baals katastrofe er, at han ikke har noget palads, og så længe det er tilfældet, så kan han ikke være (gude-)konge.

Der er altså ud fra denne tekst grund til at antage, at kaoskampen måske ikke er en reference til urgenesen, men snarere til ethno- og theogenese. At påvise dette samt at påvise, at trækket går igen i en lang række af andre tekster i og uden for det Gamle Testamente er - i korte træk - det mit arbejde går ud på.

Kalender for Det teologiske Fakultet Efterår 1996

Den skemasatte undervisning ved Det teologiske Fakultet annonceres i Lektionskataloget, som kan rekvireres fra Den faglige Vejleder, Købmagergade 46, 1150 København K. Kataloget udkommer forud for hvert semester i december-januar og juli-august.

Særlige arrangementer og åbne møder ved Fakultetet annonceres i *Universitetsavisen*, Fakultetets studenterblad *Arken* og såvidt muligt i *Præsteforeningens Blad* samt eventuelt i dagspressen.

Ved redaktionens afslutning er der planlagt følgende arrangementer på Fakultetet for efterårssemesteret 1996. For nærmere oplysninger henvises til de nævnte kilder.

Mandag den 9. september 1996 kl. 14.15-16.00

Lektor Johannes Nissen, Århus:

Paradigms of Mission in the Four Gospels.

Forelæsning til markering af Det Danske Missionsselskabs 175-års fødselsdag.

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Tirsdag den 10. september 1996 kl. 20

Sognepræst Sanne Thøisen:

Omsorgsteologi som pastoral faldgrube mellem en utidssvarende uddannelse og et uafklaret embedssyn.

Sted: Studenternes mødelokale i kælderens, Købmagergade 44 o.g.

Arr.: Teologisk Forening.

Torsdag den 26. september 1996 kl. 19.30

Ekstern lektor i filosofi Jørgen Dehs:

I anledning af en genudgivelse: *Adornos Kierkegaardbog.*

Sted: Købmagergade 46, aud. 7.

Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Mandag den 30. september 1996 kl. 13.15-15.30

Forskningsplan-seminar om projekterne inden for hovedemnet
Kirkeforståelse og kirkeliv.

Oplæg ved professor Preben Espersen og lektor Hans Raun Iversen.

Tilmeldte modtager oplæg en uge forud.

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi

Tirsdag den 1. oktober 1996 kl. 20

Sognepræst Claus Oldenburg:

Evangelisk-luthersk kirkepolitik?

Sted: Studenternes mødelokale i kælderen, Købmagergade 44 o.g.

Arr.: Teologisk Forening.

Torsdag en 10. oktober 1996 kl. 9.00-16.00

Temadag. Retfærdighed, skyld og sogning.

9-10: Professor Peter Widmann: *Retfærdighed, skyld og sogning teologisk belyst.*

10-11: Cand.jur. Alexander Ljungstrøm: *Retsfilosofiske refleksioner over retfærdighedsbegrebet.*

11-12: Lektor Niels Engelsted: *Retfærdighed, skyld og sogning psykologisk belyst.*

13-14: Professor Trond Berg Eriksen: *Den idehistoriske baggrund. Hvorfor har vi tre begreber om retfærdighed, skyld og soning?*

14-16: Panel - og plenumsdiskussion.

Ordstyrere: Lektor Svend Bjerg og lektor Lauge O. Nielsen.

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Studienævnet for teologi

Mandag den 21. oktober 1996 kl. 13.00-16.00

Seniorseminar. Oplæg: Ph.D.-stipendiat Sven Rune Havsteen.

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for Kirkehistorie.

Torsdag den 24. oktober 1996 kl. 19.30

Rektor Eberhard Harbsmeier:

Inderlighed.

Sted: Købmagergade 46, aud. 7.

Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Mandag den 28. oktober 1996 kl. 10.00-16.00

Temadag. *Krop og Identitet.*

Medvirkende: Henning Beck, Henrik Tronier, Peter Westergaard m.fl.

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Forum for Teologi og Køn.

Mandag den 28. oktober 1996 kl. 13.15-15.30

Forskningsplan-seminar om projekterne inden for hovedemnet

Metafysik og teologi.

Oplæg ved lektor Jakob Wolf.

Tilmeldte modtager oplæg en uge forud.

Sted: Annonceres ved opslag.

Tirsdag den 29. oktober 1996 kl. 20

Professor Johnny Christensen:

Stoisk samfundstænkning (og kristendommen).

Sted: Studenternes mødelokale i kælderen, Købmagergade 44 o.g.

Arr.: Teologisk Forening.

Hverdage fra 30. oktober-8. november 1996 kl. 16-20

Kompaktseminar ved lektor Peder Nørgaard-Højen om

retfærdiggørelseslæren.

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for systematisk Teologi.

Aftaletime onsdag den 4. september 1996 kl. 14 i vær. 321.

For yderligere oplysninger henvises til lektionskataloget for ES 1996.

Tirsdag den 5. november 1996 kl. 10.15-12.00

Forskningsseminar om

den systematiske teologis situation og opgave

med indledning af professor Jürgen Moltmann, Tübingen.

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Onsdag den 6. november 1996 kl. 10.15-12.00

Professor Jürgen Moltmann, Tübingen:

A Theology for the Church and the Kingdom of God in the World.

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Tirsdag den 12. november 1996 kl. 20

Biskop Lise-Lotte Rebel:

Karls Barths kirkelige dogmatik.

Sted: Studenternes mødelokale i kælderen, Købmagergade 44 o.g.
Arr.: Teologisk Forening.

Torsdag den 28. november 1996 kl. 19.30

Forfatter, cand. theol. Johannes Møllehave:

Kierkegaard og Shakespeare.

Sted: Købmagergade 46, aud. 7.

Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Tirsdag den 3. december 1996 kl. 20

Lektor Ole Davidsen:

Om at hade sine venner og elske sine fjender -

etikken som social udveksling belyst ud fra Luk. 6,27-36.

Sted: Studenternes mødelokale i kælderen, Købmagergade 44 o.g.

Arr.: Teologisk Forening.

Mandag den 9. december 1996 kl. 10.00-12.00 og 13.00-15.00

Institut for Kirkehistorie fejrer 40- og 25-års jubilæum med forelæsninger af professor Jakob Balling, fhv. afdelingsleder Knud Banning, professor K. E. Bugge og professor Leif Grane.

Sted: Købmagergade 46, forventeligt aud. 7.

Arr.: Institut for Kirkehistorie.

Fredag den 20. december 1996 kl. 20

Julerevy med middag, causeri og dans. Nærmere ved opslag.

Sted: Studenternes mødelokale i kælderen, Købmagergade 44 o.g.

Arr.: Teologisk Forening.

Onsdag den 15. januar 1997 kl. 10.00-17.00

Åbne studiedage om *Gudstjeneste og ritual mellem skabelse og Gudsrigesforkyndelse.*

10-12: Lektor Jakob Wolf: *Gudstjenesten som Guds værksted I.*

13-15: Lektor Hans Jørgen Lundager Jensen: *Den gammeltestamentlige gudstjeneste og den gammeltestamentlige teologi.*

15-17: Lektor Jakob Wolf: *Gudstjenesten som Guds værksted II.*

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for systematisk teologi.

Torsdag den 16. januar 1997 kl. 10.00-17.00

Åbne studiedage om *Gudstjeneste og ritual mellem skabelse og Gudsrigesforkyndelse.*

10-12: Adjunkt Kirsten Busch Nielsen: *Nadveren mellem ritual og forkyndelse.*

13-15: Lektor Hans Jørgen Lundager Jensen: *Den kristne gudstjenestes tre niveauer: prædiken, myte, ritualitet.*

15-17: Lektor Hans Raun Iversen: Oplæg til sammenfattende drøftelse med foredragsholderne med inddragelse af debatten om kirkelig velsignelse af registrerede par.

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for systematisk teologi.

Hverdage fra 16-24. januar 1997 kl. 10-14

Kompaktseminar ved Ph.D.-stipendiat Bente Lybecker:

Den katolske mariologi som økumenisk problem.

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Tilmelding for deltagelse skal ske på Institutsekretariatet *senest* fredag den 3. januar 1997. For yderligere oplysninger henvises der til Lektionskataloget for ES 1996.